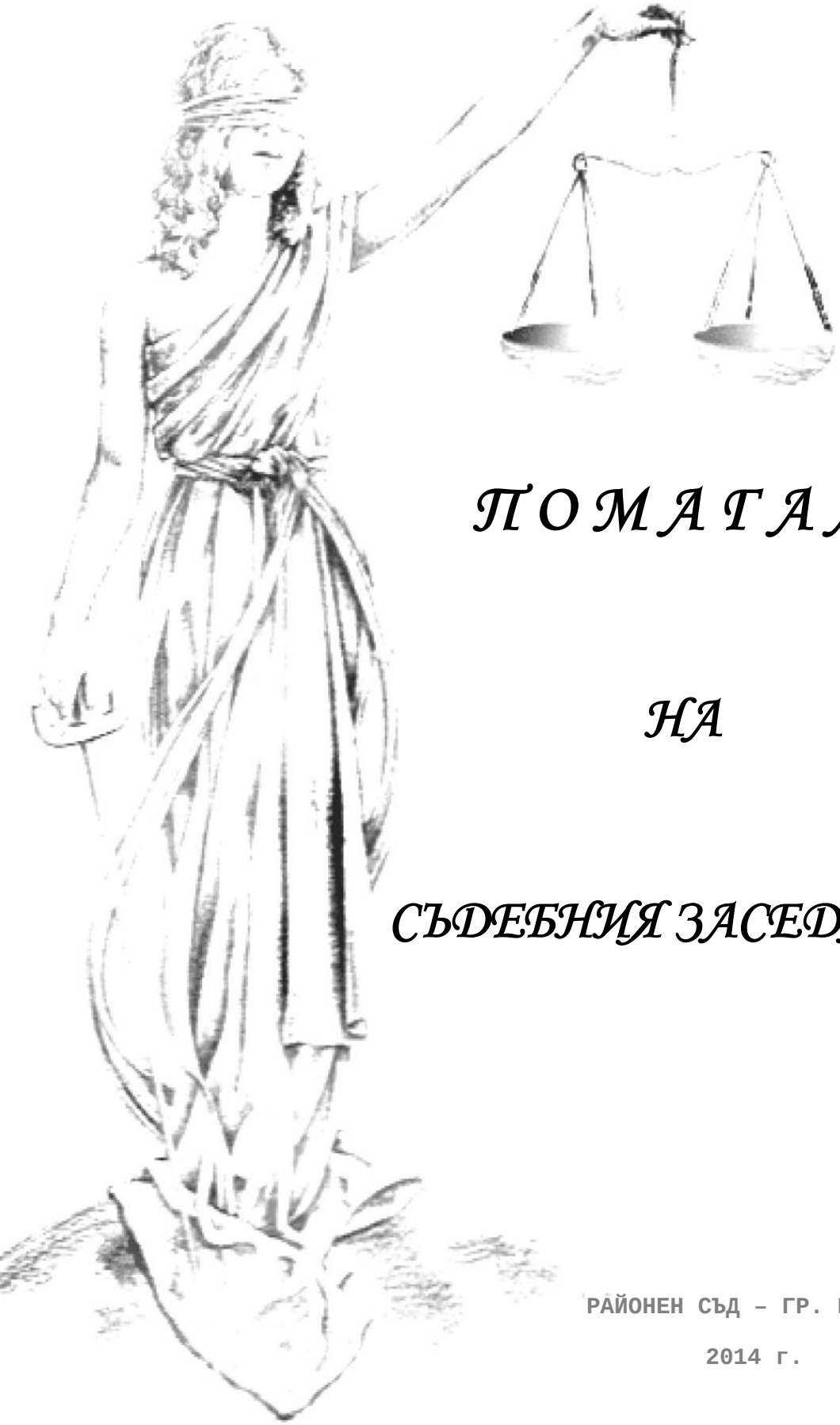

ПОМАГАЛО

НА

СЪДЕБНИЯ ЗАСЕДАТЕЛ

РАЙОНЕН СЪД – ГР. ВРАЦА

2014 г.

Настоящото помагало представлява направена от съдия при Районен съд Враца преработка на „Практическо помагало на съдебния заседател" на Окръжен съд Добрич и „Помагало на съдебния заседател" на Окръжен съд Смолян, I-ва и II-ра част.

РОЛЯ И СТАТУТ НА СЪДЕБНИТЕ ЗАСЕДАТЕЛИ

Институтът на съдебните заседатели е въведен в България през 1878 г. с т.нар. „Временни съдебни правила по углавно съдопроизводство в общите съдилища". След отмяната на временните правила въпросът бил решен със Закон за углавното съдопроизводство и Закон за съдебните заседатели от 1897 г. Съгласно Временните правила, по дела, в рамките на които подсъдимите били обвинени в „злодеяния" по Отоманския наказателен закон, в престъпления, извършени чрез печата и преследвани по общия ред /неподлежащи на „примирение"/, както и в „политически престъпления", съдът заседавал в състав от трима съдебни заседатели, избирани чрез жребий измежду повиканите и неотведени заседатели, и трима съдии, в т.ч. председател. След като полагали „особена клетва" заседателите сядали зад съдийската маса, като обсъждали и решавали само въпроса за виновността съвместно с професионалните съдии. При равенство на гласовете се приемало решението, което било по-благоприятно за подсъдимия.

При действието на Закон за устройство на съдилищата /ЗУС/ заседатели могли да бъдат само лица, които били български поданици, имали са навършени двадесет и пет години, били „неопорочени пред съд" и самите те или родителите им владеели недвижимо имущество, или имали най-малко средно образование, или се занимавали независимо с търговия или занаят. Всяка година към петнадесети октомври окръжният началник на окръга, в който се намирал окръжният съд, съставял списъци на лицата, които имали право да бъдат съдебни заседатели и общ списък на „първоначалните избиратели", каквито могли да бъдат само навършили двадесет години и „неопорочени пред съд" граждани. Първоначалните избиратели избирали с вишегласие измежду лицата, които могли да бъдат съдебни заседатели по един „гласен" на всеки петдесет къщи. Така избраните „гласни" се призовавали на 15 декември от окръжния началник на общо събрание, което избирало двадесет и четири съдебни заседатели. По шест от тях участвали в състава на окръжния съд за всеки три месеца.

Според Закона за съдебните заседатели от 1897 г. заседатели можели да бъдат лицата, които са български поданици, грамотни, владеещи български език и плащащи на държавата пряк данък от не по-малко от сто лева годишно или имащи средно или висше образование. Изисквали се навършени тридесет години и 2-годишно постоянно местожителство. Изрично било предвидено, че не могат да бъдат заседатели учителите от основните училища, военните на действаща служба, слугите и др. Премахната била двустепенната избирателна система. Към първи октомври всяка година кметовете на общини изготвяли списък на жителите, отговарящи на условията. Списъците се обединявали от мировите съдии, които изпращали данните на

председателите на окръжни съдилища. До двадесети ноември при председателите се провеждали събрания с участието на прокурора, представител на окръжното управление, представител на окръжния съд и посочени от общинския съвет по седалището на съда пет души „почтени граждани”. Събранието определяло чрез жребий сто и шестдесет заседатели. От тях, отново чрез жребий, призовавали в съда по шестнадесет души за всеки месец, а броят на заседателите по състави бил увеличен от трима на четирима, като същите участвали по дела за престъпления, за които се предвиждал не по-малко от пет години строг тъмничен затвор. В този си вид съдопроизводството действало до 1922 г. когато институтът бил отменен.

При условията на съвременното наказателно правораздаване, след отпадането на съществувалите до скоро институти на „обществения обвинител” и „обществения защитник”, т.нар. „обществено начало” в процеса понастоящем се изчерпва с участието на заседатели в съдебните състави по определени категории дела. Касае се за едно от основните начала на наказателния процес, уредено от чл.117, ал.2 и чл.123 Конституцията на Република България и гл.IV, раздел II от Закона за съдебната власт, регламентиращи участието на обществеността в процесуалното ръководство и решаването на въпросите по делото.

Съдебен заседател в Република България може да бъде дееспособен български гражданин, навършил двадесет и една години, но ненадхвърлил седемдесет години към момента на избирането му, който се ползва с добро име в обществото и не е осъждан за умишлено престъпление, независимо от реабилитацията. Броят на кандидатите за заседатели, които трябва да бъдат предложени от всеки общински съвет, се определя от общото събрание на съдиите от съответния апелативен или окръжен съд, съобразно броя на първоинстанционните дела, разгледани със съдебни заседатели през предходната година, както и тенденциите за увеличение или намаление постъпленията на тези дела. Разпределянето на броя на заседателите за районните съдилища трябва да е в същото съотношение, в което се намира броят на населението на общините в района на съответния окръжен съд.

Председателите на окръжните и апелативните съдилища съобщават до тридесети септември на последната година от мандата на съдебните заседатели необходимия брой заседатели, които трябва да бъдат посочени от общинските съвети, а самите съвети могат да направят допълнително предложения за лица, чийто брой не надхвърля с 10% заявеното. Общинските съвети избират комисии, които изготвят предложенията, а всеки съветник може да постави допълнителна кандидатура пред комисията. Кандидатите трябва да отговарят на изискванията по чл.67 Закона за съдебната власт, като най-малко 10% от тях

следва да са с педагогическа квалификация. Комисиите докладват предложенията за съдебни заседатели на общинските съвети. Съветниците определят с гласуване кандидатите, които ще бъдат предложени за съответния съд, като от списъците отпадат лицата, получили най-малко гласове.

В срок до петнадесети ноември на последната година от мандата на съдебните заседатели общинските съвети предлагат на съответните съдилища избраните кандидати, като прилагат копие от решенията си заедно с документите на предлаганите, удостоверяващи българско гражданство, възрастта, евентуалната педагогическата квалификация, свидетелство за съдимост, в частност мнение на председателя на съответния съд за аботата на лицата, които вече са били заседатели.

До тридесети ноември на последната година от мандата на съдебните заседатели, общите събрания на съдиите от окръжните и апелативните съдилища обсъждат представените кандидатури и чрез избор определят съдебните заседатели за по-ниския по степен съд. Протоколът се подписва от председателя и от съдебния служител, който го е съставил, като преписи се изпращат на председателите на съответните районни или окръжни съдилища, както и на общинските съвети, в 3-дневен срок. Не по-късно от десети декември на последната година от изтичащия мандат, така определените заседатели полагат клетва пред общото събрание на съдиите при съответния районен или окръжен съд, след което на общо събрание приемат вътрешни правила, с които уреждат организацията на работата си и правилата за поведението си.

Мандатът на заседателите е пет години. Същите участват при решаването на първоинстанционни наказателни дела за престъпления, наказуеми с лишаване от свобода повече от пет години, подлежащи на разглеждане от съдия и двама заседатели, както и при предвидени наказания лишаване от свобода не по-малко от петнадесет години или доживотен затвор, подлежащи на разглеждане от разширен състав от двама съдии и трима заседатели. В рамките на разглежданото дело заседателите имат еднакви права със съдиите и подлежат на отвод на същите законоустановени основания. Съгласно чл.29 НПК, в състава на съда не може да участва съдебен заседател:

- който е участвал в състава на съда, постановил присъда или решение в първата, въззивната или касационната инстанция, или при
- възобновяване на наказателното дело, определение, с което се одобрява споразумение за решаване на делото, определение, с което се прекратява наказателното производство или определение, с което се взема, потвърждава, изменя или отменя мярка за неотклонение задържане под стража в досъдебното производство;
- който е извършвал разследване по делото;
- който е бил прокурор по делото;

- който е бил обвиняем, настойник или попечител на обвиняемия, защитник или повереник по делото;
- който е бил или може да встъпи в наказателното производство като частен обвинител, частен тъжител, граждански ищец или граждански ответник;
- който е бил свидетел, поемно лице, вещо лице, преводач, тълковник или специалист - технически помощник по делото;
- който е съпруг или близък роднина на лицата посочени по-горе;
- който е съпруг или близък роднина на друг член от състава на съда.
- който поради други обстоятелства може да се счита предубеден или заинтересован пряко или косвено от изхода на делото.

При наличие на което и да е от посочените основания, съдебният заседател е длъжен да се отведе. Неговият отвод може да бъде поискан и от някоя от страните до началото на съдебното следствие, освен ако основанията за това са възникнали или са станали известни на по-късен етап. При всички тези случаи исканията за отвод или самоотвеждане следва да бъдат изрично мотивирани. По тяхната основателност съдът се произнася незабавно в тайно съвещание с участието на всички членове на състава.

При провеждането на съвещанията, с цел да се избегне нежелателно въздействие и да се осигури тяхната активност в хода на процеса, съдебните заседатели задължително се изказват и гласуват преди съдиите. Така съставите се произнасят с обикновено мнозинство, при което всеки член има право да заяви особено мнение, което следва да мотивира. Заседателят е длъжен да се явява на делата, по които е излъчен, следва да пази тайната на съвещанието и няма право да изразява под каквато и да било форма предварително становище по възложения наказателен казус.

Следва да се отбележат и някои особености, съществуващи при участието на запасни съдебни заседатели. Същите присъстват при разглеждането на делата, по които са излъчени, от самото начало на съдебното заседание с правата на член от състава, освен правото да вземат участие в съдебните съвещания и в решаването на въпросите по делото. Когато някой от непрофесионалните членове от състава на съда не може да продължи участието си, запасният заседател го замества с пълния обем права и производството продължава.

Съдебните заседателите се свикват за участие в съдебни заседания от председателя на съда най-много за шестдесет дни в рамките на една календарна година, освен ако разглеждането на делото, в което участват, продължи и след този срок. За всеки съдебен състав чрез жребий се определят основни и резервни съдебни заседатели. За участието си заседателите получават възнаграждение от бюджета на съдебната власт,

равняващо се на 1/22 на ден от 50% от основната заплата съответно за районен или окръжен съдия. За времето, през което изпълняват задълженията си заседателите имат право и на неплатен отпуск от работодателя си.

При неизпълнение на задълженията заседателят може да бъде саНКциониран от председателя на съда с глоба в размер от 50 лв. до 500 лв., след като му се предостави възможност да даде обяснения за провинението. По жалба на наказания Санкцията може да бъде отменена или намалена от председателя на по-горния съд.

По предложение на председателя на съда, съдебен заседател може да бъде освободен и предсрочно от съответното общо събрание, когато бъде поставен под запрещение, при осъждане за умишлено престъпление, при трайна невъзможност да изпълнява задълженията си за повече от една година, когато извърши тежко нарушение на задълженията си, системно не ги изпълнява, или извърши действие, с което уронва престижа на съдебната власт, както и когато сам поиска освобождаването си.

НАКАЗАТЕЛНО ПРАВО

ОБЩА ЧАСТ

ПРЕСТЪПЛЕНИЕ

Престъплението е това общественоопасно деяние - действие или бездействие, което е извършено виновно и е обявено от закона за наказуемо. Тази формулировка налага изясняване на няколко понятия:

Субект и вменяемост

Престъплението е човешка проява, поради което извършител /субект/ може да бъде само конкретно физическо лице, притежаващо нормална психика и достигнало възраст, при която е оформено неговото обществено съзнание. Като наказателноотговорни могат да бъдат третирани единствено вменяемите, достигнали определена възраст хора, доколкото притежавайки нормално съзнание и воля, същите могат да действат с познаване на обективните закономерности на действителността, преследвайки своите съзнателно поставени цели и могат активно да въздействат върху обществените отношения, извършвайки или въздържайки се от извършването на определени действия. Наказателноотговорни са пълнолетните лица, извършили престъпление в състояние на вменяемост. Наказателноотговорни са и непълнолетните лица /14-18 г./, но само ако са могли да разбират свойството и значението на извършваното деяние и да ръководят постъпките си.

Вменяемостта е медицински критерий, свързан с причините, засягащи психиката на субекта и лишаващи го от способността да разбира свойството и значението на извършваното деяние и да ръководи постъпките си. От психиатрична гледна точка се обособяват три категории на невменяемост: умствена недоразвитост, продължително и краткотрайно разстройство на съзнанието.

Умствената недоразвитост се определя като вродено слабоумие, трайно състояние, дължащо се на органични поражения или на вродени дефекти на мозъка, разрушаващи нервната тъкан и препятстващи нормалното психическо развитие. С оглед степента на слабоумие се разграничават три категории:

- идиотия – пълна липса на интелект и членоразделна реч, безпомощност и невъзможност за действие, лицето е напълно невменяемо;
- имбецилност – нисък интелект и тежко разстройство на речта;

- дебилност – развита реч, способност за ориентация, но неспособност за абстрактно мислене.

Приема се, че лицата със страдание от първите две форми са категорично невменяеми, а тези от третата - вменяеми поначало, освен в случаи на общественоопасни деяния, свързани с усложнени ситуации и изискващи абстрактно мислене.

Продължителното разстройство на съзнанието се разглежда като резултат от хроническа душевна болест - шизофрения, циклофрения, параноя, маниакално-депресивна психоза, тежки форми на епилепсия, както и като следствие на настъпилите от страданието трайни поражения като деградации и деменции.

Краткотрайното разстройство на съзнанието е временно разстройство на психичната дейност вследствие на физически или психически травми, отравяния, инфекции и т.н., свърани с нарушаване на мозъчната дейност от функционален характер като патологичен афект /помрачение с дезориентираност/, просънна помраченост и др. Типичен пример е патологичното алкохолно опиване, обуславящо кратковременно психическо разстройство. При него външните признаци на алкохолното опиване изчезват и може да възникне в две форми – епилептоидна /помрачено съзнание, неправилно възприемане на действителността, афект на гняв и ярост, безразборна агресия, неудържимо буйство/ и параноидна /налудни идеи и халюцинации, при относителна външна правилност на поведението/.

Всяка от тези причини може да доведе до невменяемост, доколкото засяга психическите способности на дееца посредством разстройства във възприятията, паметта, мисленето и интелекта, емоциите, волята или съзнанието, но това засягане трябва да е от такъв порядък, че съгласно юридическия критерий, субектът следва да е бил лишен от способността да разбира свойството или значението на извършваното, или способността да ръководи постъпките си.

Обект и предмет на престъплението

Обект на посегателство при престъплението са винаги обществените отношения, защитени от наложения правен ред и засягащи правата и свободите на гражданите, установения държавен, обществен и икономически строй. При отделните видове престъпления се засягат отделни обществени отношения, поради което и в особената част на НК посегателствата са систематизирани в групи, съобразно обекта си. Обществено отношение, от своя страна, като обект на престъплението, може да бъде засегнато или застрашено посредством въздействие върху лицата, които са негови субекти или върху предметите, които го материализират, които предмети стават предмет на престъплението. Например обект на престъпленията против собствеността като грабеж, кражба, обсебване, длъжностно присвояване, измама и т.н. са обществените отношения свързани с нормалното упражняване на правото на собственост -

възможността собственикът да владее, ползва и да се разпорежда с вещта, а предмет на тази категория престъпления са конкретни движими или недвижими вещи, или други имуществени интереси. Обект на престъпленията обида и клевета пък са обществените отношения, осигуряващи неприкосновеност на честта, достойнството и доброто име на човека като негови неотменими морални ценности, а предмет на посегателствата са личното чувство за чест, за обществена значимост, доброто име на личността в обществото и т.н.

Изпълнително деяние

Деянието се определя като конкретен акт от поведението на определен субект, външно проявена постъпка, осъществена под контрола на съзнанието, като конкретен волеви акт, характеризиращ се със съзнателна целенасоченост. Поради това не се разглеждат като деяние неосъзнаваните рефлекторни прояви от автоматичен характер /трепване при силно заслепяване, внезапно сепване/, несъзнателните инстинктивни реакции, причинените от външни сили телодвижения - в т.ч. физическата принуда, но не и психическата такава. Съзнателната волева дейност може да приеме две форми - извършване на определено телодвижение за постигане на конкретна цел /действие/ или неизвършването на такова, явяващо се необходимо за правилното развитите на дадена обществена връзка /бездействие/. Във всяко от двете си форми, реализирано при указаните от наказателната норма условия, при които се въздейства отрицателно върху защитаваните обществени отношения, деянието се явява „изпълнително”, т.е. осъществяващо очертания от закона състав на престъплението. При кражбите например изпълнителното деяние се състои в отнемането на чужда движима вещ от владението на другиго – т.е. в действие по прекратяване на досегашната фактическа власт върху вещта и установяване на държане от страна на дееца, а при неплащането на издръжка се касае за бездействие.

Общественоопасни последици

Като обективен факт, деянието осъществява конкретно въздействие върху средата, в която се извършва, предизвиквайки различни обективни изменения в нея, явяващи се последици на извършеното. Общественият характер на извършеното се предопределя от насоката на въздействие и от неговите настъпили или възможни последици. Настъпването на отрицателни обществени последици или създаването на предпоставки за възникването им, уврежда или застрашава защитаваните от правото обществени отношения и поради това предопределя общественоопасния характер на извършеното и на неговия резултат. На тази база се разграничават престъпления със съставомерни общественоопасни последици - т.е. с предвиден в техния състав престъпен резултат, както и

престъпления, при които нормата очертава единствено типичните особености на общественоопасното деяние, без да изисква настъпването на конкретни последици. При първата хипотеза се отграничават т. нар. „резултатни" престъпления, явяващи се такива, при които, по определен начин се уврежда обекта /смърт, телесни повреди, унищожаване на имущество/ и такива, при които е достатъчно поставянето на обекта в опасност /палеж с опасност за разпространяване на пожара върху други имоти или създаващ опасност за живота на трети лица, приготовление за убийство и т.н./. При втората хипотеза престъпленията се определят като такива на просто извършване - безрезултатни или формални /държане на огнестрелно оръжие, на рискови наркотични вещества и т.н./.

Причинна връзка между деянието и последиците

Общественоопасният характер на престъпното деяние е свързан с неговото отрицателно въздействие върху конкретни обществени отношения, като за част от посегателствата настъпването на определени общественоопасни последици е включено в очертаните от закона състави на престъпления. В тези случаи, за да бъде определено деянието като престъпление е необходимо престъпният резултат да е настъпил като негово следствие. Причинната връзка между деянието и съставомерните последици е безусловно необходим обективен елемент от състава на престъплението и абсолютна предпоставка за наказуемост.

Обществена опасност на престъпното деяние

Общественоопасно е деянието, което застрашава или уврежда личността, правата на гражданите, собствеността, установения с Конституцията правов ред в Република България или други интереси, защитени от правото. В този аспект обществената опасност представлява способността на конкретно деяние да окаже отрицателно въздействие или да застраши с такова установената и защитена система от обществени отношения. Разликите във въздействието предопределят и степента на обществена опасност, свързвана с: характера на увреденото или застрашено обществено отношение; с вида и степента на въздействието, вариращи от застрашаване до увреждане или пълно унищожаване на обекта; с начините и способите за действие; с отрицателното отражение върху други обществени отношения извън главния обект на престъплението; с особено положение на субекта, със специфични негови качества или специално отношение към обекта на посегателство; със субективни елементи на деянието извън вината - подбуди, цели, психическо състояние и т.н. В този смисъл изясняването на степента на обществена опасност на конкретното деяние е от изключително значение при определяне на тежестта, вида и размера на предвиденото за престъплението наказание.

Противоправност на престъпното деяние

Съгласно представената дефиниция престъпление е само това общественоопасно деяние, което е обявено от закона за наказуемо, т.е. извършването на което е забранено под страх от наказание, предвидено в правна норма. Това деяние противоречи на повелята на закона и следователно се явява противоправно, независимо дали се касае до действие, дерогиращо нормативна забрана или бездействие, нарушаващо нормативно установената заповед за извършване на конкретно действие.

Вина

Вината е безусловно необходим елемент от субективната страна на всяко престъпление, свързана е с определено психическо състояние на извършителя и изразява неговото субективно отношение към общественоопасните характер и последици на извършваното, които характеризират действието или бездействието като престъпление от определен вид. Като съвкупност от психични моменти и като проявен мисловен процес, вината е реална даденост, възникнала в човешкото съзнание, и подлежи на установяване в процеса по линията на фактическите констатации и тяхното доказване. Има няколко форми на вината:

1. Непредпазливост - когато извършителят е предвиждал настъпването на общественоопасните последици, но е мислел да ги предотврати, или не е предвиждал престъпния резултат, но е бил длъжен и е могъл да го направи. В първия случай непредпазливостта се окачествява като самонадеяност, а във втория - като небрежност.

Самонадеяността е съзнаваната непредпазливост или престъпното лекомислие. Представлява мисловна даденост, включваща интелектуален и волеви момент – т.е. налице е представа относно обстоятелствата, визирани от обективните признаци на съответния престъпен състав, както и представа относно общественоопасните последици, чието настъпване се очертава като възможно. Наред с това е налице и субективна увереност относно съществуването на определени фактори, чието действие е от естество да осуети настъпването на общественоопасните последици. Съзнаването на тези препятстващи фактори е свързано с трета категория представи относно това, че в конкретната обстановка последиците ще бъдат предотвратени. Това обуславя субективната увереност на дееца в тази насока и се явява решаващ мотив за извършване на деянието. Определяща при самонадеяността е необосноваността на тази увереност, дължаща се на непроявена предвидливост, внимание и грижа. Типични примери в тази насока са причиняването на пътно-транспортни произшествия, вследствие умишлено нарушаване на правилата за движение по пътищата.

Небрежността е определяна и като несъзнавана непредпазливост и е свързана с липса на конкретна представа относно възможността за настъпване на престъпните последици. Съществено е, че за дееца е съществувала реална възможност да стори това, тъй като е бил длъжен и е могъл да го направи. Това, което лицето е било длъжно да предвиди, се установява при съобразяване на изискванията, отразени в различните правила за внимание, грижливост, обмисленост, разработени от науката, техниката и практиката. От друга страна, възможността да бъде предвидено настъпването на последиците, означава, че в рамките на очакваното конкретният деец, в конкретната обстановка се е намирал в такова психофизическо състояние, при което е било възможно, чрез правилно насочване на вниманието и на психичните процеси, да изведе в съзнанието си представата за общественоопасните последици - липсата на такава възможност ще дискредитира престъпния характер на извършеното и ще се обозначава като случайно деяние.

2. Умисъл - посегателството е умишлено, когато деецът съзнава общественоопасния характер на извършваното, предвижда общественоопасните последици и иска, или допуска настъпването им. В този аспект следва да са налице осъзнаване на факта, че извършваното застрашава или уврежда защитено от правото обществено отношение, предвиждане на увреждането или на поставянето в опасност на конкретни права и законни интереси, както и пряко насочване към реализирането на тези искани последици, или допускане настъпването на резултата при преследване на друга цел. Първите две обстоятелства, оформящи съдържанието на интелектуалния момент, са опредметени в съответните представи на дееца, а искането или допускането на последиците е израз на определено отношение и оформят т.нар. волеви момент.

Съдържанието на интелектуалния момент на умисъла се определя от това, че умишленото деяние е съзнателен волеви акт, при който общественоопасните последици се явяват цел на дееца или съзнателно допускан от него страничен резултат. Възникването на волевото отношение е възможно единствено при наличието на представи относно извършваното деяние с неговите особености, причинния процес, на който извършваното поставя начало, предизвикваните по този начин последици, както и общественоопасният характер на деянието и последиците. Установяването на интелектуалния момент на умисъла при всяко престъпление предполага изясняването на всички обективни признаци, принадлежащи към състава и наред с това - констатация за наличие в съзнанието на дееца на представа за всички тях, както и за обществения характер на осъществяваното посегателство.

Интелектуалният момент е предпоставка за наличната при умисъла волева насоченост, проявявана в две форми - искано или съзнателно допускане на престъпните последици. Съобразно

с това се извеждат и двата основни вида умисъл – пряк /директен/, и евентуален /косвен/.

Пряк умисъл - деянието е осъществено при пряк умисъл, когато извършителят съзнателно се насочва към причиняването на съответните общественоопасни последици, явяващи се крайна или междинна, опосредяваща цел, или неизбежен допълнителен резултат. Като общо правило, съзнаването на неизбежността на резултата е равносилно на искането тези последици да настъпят.

Евентуален умисъл - когато общественоопасните последици не са пряко целени от дееца, а са само възможен, но не и неизбежен допълнителен резултат, с настъпването на който лицето се съгласява, преследвайки друга цел, от постигането на която въпреки това не се отказва. Извършваното за постигане на тази цел деяние, обаче, създава само възможност, не и неизбежност за причиняване като страничен или последващ резултат на престъпните последици. Съзнанието за тази възможност не се явява достатъчен контрамотив за извършителя, който въпреки това, без да разчита на конкретни фактори за осуетяване на последиците, извършва деянието, съгласявайки се с настъпването на съпътстващия резултат, за да постигне пряката си цел.

В зависимост от степента на определеност и конкретност на представата относно общественоопасните последици в съзнанието на дееца, теоретично се разграничават още неопределен, конкретизиран и алтернативен умисъл. Практическо значение има преди всичко теорията за алтернативния пряк умисъл, когато се касае за деяния останали в стадия на опита.

В зависимост от душевното състояние на дееца по време на формиране и изпълнение на решението за осъществяване на посегателството, умисълът се подразделя още на обикновен, афектен и предумисъл.

Като форма на вина умисълът има значително по-широк обсег на приложение в сравнение с непредпазливостта. Както опита, така и съучастието са възможни единствено при умишлените деяния. Основен правен принцип на нашето законодателство е и правилото, че извършени по непредпазливост престъпления се наказват само в изрично предвидени от закона случаи.

ОСНОВАНИЯ, ИЗКЛЮЧВАЩИ ОБЩЕСТВЕНАТА ОПАСНОСТ И ПРОТИВОПРАВНОСТТА НА ДЕЯНИЕТО

В наказателното право съществуват определени обстоятелства, които изключват обществената опасност и противоправност на едно деяние, което принципно съдържа белезите на престъпление, но поради липса на тези два основни елемента като обществена опасност и противоправност не

представляват престъпления и ако са налице тези обстоятелства лицето следва да бъде оправдано. Това са:

Неизбежна отбрана

Институтът е регламентиран от разпоредбата на чл.12 НК и се определя като защита от непосредствено противоправно нападение на държавни или обществени интереси, на личността или правата на отбраняващия се, или на другиго чрез причиняване вреди на нападателя в рамките на необходимите предели. Неизбежната отбрана предполага наличие на нападение - човешка проява, застрашаваща известно правно защитено правоотношение, предприета от вменяем или невменяем, в т.ч. малолетен субект, осъществявана било чрез действие, било чрез противоправно бездействие. Нападението се явява непосредствено само при започнало увреждане на защитените интереси, както и при създадени реални предпоставки за близко, предстоящо увреждане на такива интереси.

За да е противоправно посегателството, следва да представлява правно необосновано засягане на въпросните интереси, чиито носител да не е задължен да търпи. На следващо място институтът е приложим само при налично нападение - след като същото вече е започнало и докато все още продължава, но не и след приключването му, в т.ч. след окончателното увреждане на обекта, предотвратяването на посегателството, отблъскването на нападателя или доброволното прекратяване на същото от извършителя.

На неизбежна отбрана може да се позове както пряко застрашеният от нападението, така и всяко трето лице, но само доколкото отбраната е насочена срещу нападателя, посредством засягане на личността или на вещи на същия, което да е от естество да допринесе за осуетяване или отблъсване на нападението.

Признатото от закона право за увреждане на нападателя се простира до степен на съответност с характера и опасността на нападението и не следва явно /несъмнено и безспорно/ да ги надхвърля, тъй като това само по себе си е общественоопасно, противоправно и годно да обуслови наказателна отговорност при наличие на вина и съставомерност.

Изключение от наказуемостта при превишаване пределите на неизбежната отбрана са случаите, при които нападението е извършено чрез проникване с насилие или с взлом в жилище на отбраняващия се, както и когато самото деянието при превишаването се дължи на уплах или смущение.

Крайна необходимост

Институтът по чл.13 НК изключва обществената опасност на деяния, извършени от дееца, за да спаси държавни или обществени интереси, свои или на другиго лични или имотни блага от непосредствена опасност, която не може да бъде

избегната по друг начин, и причинените с деянието вреди са по-малко значителни от предотвратените.

За наличие на крайна необходимост се изисква състояние на непосредствена опасност, застрашаваща изброените права и интереси, вследствие на действието на определени сили - природни стихии, бедствия, аварии, злополуки, изключителни физиологични нужди, свързани с основни жизнени функции. На крайна необходимост може да се позове всяко лице, в т.ч. този, вследствие на чиято непредпазливост е създадено състоянието на опасност. Изключение са единствено субектите, по отношение на които съществува скрепено с наказателна санкция правно задължение да понесат риска от дадена опасност, така че самото й отбягване да съставлява самостоятелно престъпление.

За разлика от неизбежната отбрана, крайната необходимост се определя като субсидиарна, тъй като е крайно, последно средство. Трябва да е липсвала друга възможност освен жертването на правно защитени интереси. Освен това, обществената опасност на извършеното не отпада в случаите, в които причинените вреди са не само по-съществени от предотвратените, но и когато щетите са равнозначни.

Оправдан стопански риск

Разпоредбата на чл.13а НК изключва обществената опасност на деяния, извършени за постигане на съществен общественополезен резултат или за избягване на значителни вреди, ако извършеното деяние не противоречи на изрична забрана, установена с нормативен акт, отговаря на съвременните научно-технически постижения и опит, не поставя в опасност живота и здравето на другиго и деецът е направил всичко, зависещо от него, за предотвратяване на настъпилите вредни последици. Оправдаността на риска се оценява на база съотношението между очакваните ползи и възможните щети, както и от вероятността за настъпване на неблагоприятните последици. Общественополезния характер на тези деяния се обуславя от схващането, че вероятността в тези хипотези да настъпят известни вреди се компенсира от положителния обществен ефект на вероятния успех, който с основание се очаква да бъде постигнат непосредствено или в резултат на придобития от деянието опит.

Малозначителност

Съгласно чл.9, ал.2 НК не е престъпно деянието, което макар формално и да осъществява признаците на предвидено в закона престъпление, поради своята малозначителност не е общественоопасно или неговата обществена опасност е явно незначителна. В първата хипотеза се касае за посегателство, което обективно не е в състояние да окаже отрицателно въздействие върху охранявано обществено отношение или

въздействието му би било в такава степен лишено от значение, че не би застрашило реално тези отношения. Във втората хипотеза обществената опасност на извършеното не се изключва, но се отличава с такава ниска степен, че същата е недостатъчна за третиране на извършеното като престъпление от съответния вид.

Съгласие на пострадалия

Институтът е от значение в сферата на индивидуалните лични и имуществени права и интереси, в случаите, в които законът изтъква липсата на съгласие на засегнатия като обективен признак от състава на престъплението. Приложимостта на тази правна фигура е възможна единствено по отношение на права и интереси от категорията на тези, с които лицето, даващо съгласие за тяхното засягане, може да се разпорежда свободно. Такива са личните имуществени права, свободата, неприкосновеността на жилището и кореспонденцията, половата неприкосновеност, телесна цялост и здравето, но не и животът на човека.

СТАДИИ НА УМИШЛЕНОТО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ

Стадиите съществуват само при умишлените престъпления, защото при тях деянието има определена насоченост, която би могла да доведе до извършване на престъплението. Тези стадии на умишлена престъпна дейност не са задължителни напр. не всички престъпления задължително включват приготовлението, за да бъде довършено едно престъпление. Самото обстоятелство, че е налице приготовление към извършване на определено престъпление повишава неговата обществена опасност и води до налагане на по–тежко наказание - напр. едно убийство при което деецът, за осъществяване на престъплението, е следял жертвата, набавил си е оръжие за извършване на убийството и т.н. При непредпазливите престъпления няма стадии. Стадийте на умишлената престъпна дейност са приготовление, опит и довършено престъпление.

Приготовление

Приготовлението е подготвянето на средства, намирането на съучастници и изобщо създаването на условия за извършване на намисленото престъпление, преди да е почнало неговото изпълнение. Приготовлението е винаги субсидиарна /незадължителна/ форма, то не е част от престъплението. Приготовлението е наказуемо само в определени случай, когато самия закон го предвижда и доколкото не се е стигнало до извършване на самото престъпно деяние. Напр. няма да носи отделна наказателна отговорност едно лице за подготвителните действия, ако се е стигнало до извършване на самото

престъпление. Наказуемо е при по-тежките престъпления - против републиката; умишлените убийства; квалифицираните състави на кражба и грабеж. Доброволен отказ – лицето да осъзнава, че са налице всички възможности за извършването на престъплението и въпреки това се отказва. Деецът не се наказва, когато по собствена подбуда се е отказал да извърши престъплението.

Опит

Опитът е започналото изпълнение на умишлено престъпление, при което изпълнителното деяние не е довършено или макар да е довършено, не са настъпили предвидените в закона и искани от дееца общественоопасни последици на това престъпление – напр. насочил съм огнестрелно оръжие към някого, но не стрелям по една или друга причина. Тук имаме започнало изпълнително деяние, но то не е довършено. Следва да се прави разлика между довършеното престъпление опита и приготовлението.

Приготовлението е предварителна дейност, която предшества изпълнението на престъплението и само създава условия за неговото осъществяване. Опитът е вече самото това изпълнение, при което визираното от състава общественоопасно деяние е започнало, но за разлика от довършеното престъпление, това деяние не е завършено, или макар да е довършено, не е довело до указания в закона и искания от дееца престъпен резултат – т.е. опитът е междинен стадий между приготовлението и извършеното престъпление.Видове опит са:

- недовършен опит - изпълнителното деяние не е доведено до край, прекъснато е;
- довършен опит - при него изпълнителното деяние е довършено, но не са настъпили обществено опасни последици, по различни причини, които стоят вън от субекта. Причините за недовършеността могат да се дължат на: външно естество; грешки на дееца, относно метода, средствата.

При опит деецът се наказва с наказанието, предвидено за довършеното престъпление, като се взема предвид степента на осъществяване на намерението и причините, поради които престъплението е останало недовършено. При опит деецът не се наказва, когато по собствена подбуда се е отказал да довърши изпълнението на престъплението или е предотвратил настъпването на престъпните последици

Довършено престъпление

Довършеното престъпление е налице тогава, когато е настъпил предвидения в правната норма престъпен резултат.

СЪУЧАСТИЕ В ПРЕСТЪПЛЕНИЕ – ФОРМИ НА СЪУЧАСТИЕ

Съучастието е задружно умишлено участие на две или повече лица в осъществяването на едно престъпление. Съучастие има само когато има извършител. Съучастническата дейност е комплексна дейност, всеки лично допринася за реализирането на престъплението и носи отговорност. За да е налице съучастие трябва да има най-малко две наказателноотговорни лица, които осъществяват своите деяния със задружни усилия, като следва да има причинна връзка с деянието и престъпния резултат. Основните форми са извършителство, подбудителство и помагачество.

Извършителство

Извършител е този, който участва в самото изпълнение на престъплението. По принцип най-тежко се наказва извършителя на престъплението. Самите извършители на престъплението могат да са повече от един, като всеки от тях участва в изпълнителното деяние, като извършва дейност, която е сходна с тази на другия извършител /напр. всеки стреля по жертвата/ или когато става въпрос за по-сложно изпълнително деяние, се разпределят ролите /напр. при грабеж единия от извършителите може да осъществи принуда или сила като блъска жертвата и сломява нейната съпротива, а другото лице да отнеме вещта, предмет на грабежа/. В този случай е налице т.нар. съизвършителство, като и двете лица отговарят като извършители. Не е налице съизвършителство, когато едно наказателноотговорно лице ползва друго наказателнонеотговорно лице - напр. баща кара своето малолетно дете да краде - в този случай е налице т.нар. посредствено извършителство и наказателна отговорност като извършител за деяние извършено от детето ще носи бащата. Не следва да се смесва хипотезата, когато едно наказателноотговорно лице /малолетно, невменяемо/ извърши определено престъпно деяние - напр. открадне една вещ, без за това да имаме въздействие от друго лице - в този случай никой няма да отговаря като посредствен извършител за деянието, а ще може да се реализира единствено гражданска отговорност по реда на Гражданско-процесуалния кодекс.

Подбудителство

Подбудител е този, който умишлено е склонил другиго да извърши престъплението. От обективна страна той въздейства върху психиката на друго лице, като го кара да взема решение за участие в извършването на престъпление. Това, което следва да се има предвид е, че дейността на подбудителя следва да е такава, че да е довела до вземане на решение за извършване на определено престъпление - напр. въздействам върху определено лице като го карам да извърши кражба, а до този момент това лице не е взело решение и е нямало намерение да върши кражба

– т.е. моята роля е оказала решаващо въздействие и това лице е взело конкретно решение за извършване на конкретно престъпление. Ако лицето върху което съм въздействал преди това е взело решение да извърши тази кражба, моята дейност няма да бъде като на подбудител, а евентуално, ако съм му дал някакъв съвет, мога да нося отговорност като за помагач. В зависимост от характера на престъплението, личността на извършителя и другите специфики, има различни начини и средства за подпуждане на дадено лице да извърши престъпление, като условно могат да се обособят два метода – на убеждение /води до съгласие на извършителя/ и на принуждение /нямаме съгласие на извършителя, той действа от страх/. Наказателната отговорност за подбудителя възниква от момента, когато склоненото лице започва да извършва престъплението. Ако не се стигне да извършване на престъпление, подбудителят, макар и довършил своята дейност, няма да носи наказателна отговорност и няма да бъде наказван за тези си свой действия, освен, ако в закона не е предвидено наказание само за подбудителството /напр. при подбуждането към лъжесвидетелстване/ - т.е. винаги се стига до налагане на наказания само и когато е извършено определено престъпно деяние.

Помагачество

Помагач е този, който умишлено е улеснил извършването на престъплението чрез съвети, разяснения, обещание да се даде помощ след деянието, отстраняване на спънки, набавяне на средства или по друг начин. Помагачът винаги се явява след като вече у извършителят е взето решение да извърши престъпление и с дейността си той улеснява извършителя не само преди, но и по време на осъществяване на престъплението. След приключване на осъществяването на изпълнителното деяние, няма място на помагачеството като форма на съучастие. Ако се оказва някаква помощ след извършване на престъплението, може да бъде извършено отделен вид вторично престъпление /напр. вещоукривателство по чл.215 НК/, но не и съучастие. По своето съдържание помагачеството може да е физическо и интелектуално - физическото помагачество се изразява в отстраняването на спънки, набавяне на средства за извършване на престъплението и др., интелектуалното помагачество в даване на съвети, разяснения, обещаване на помощ след извършване на престъплението и др.

МНОЖЕСТВО ПРЕСТЪПЛЕНИЯ. УСЛОЖНЕНА ПРЕСТЪПНА ДЕЙНОСТ

Множество престъпления

Когато едно лице извърши две или повече отделни самостоятелни престъпления е налице множество престъпления. В

зависимост от това дали за някое от извършените престъпления, лицето е осъдено с влязла в сила присъда, множеството се дели на съвкупност от престъпления и рецидив. Съвкупност са множество престъпления, които не са разделени във времето с влезли в сила присъди – т.е. всички са извършени преди извършителят да е осъден за което и да е от тях. Съвкупността бива два вида:

- идеална съвкупност - налице е когато с едно деяние се извършат няколко престъпления - напр. убиецът стреля, куршумът пронизва жертвата и я убива, след това рекушира и наранява друго лице, а след това чупи витрина – налице са три престъпления – убийство, телесна повреда, унищожаване или повреждане на чужда вещ.

- реална съвкупност - тези две или повече престъпления се извършват с две или повече деяния. При нея връзката между престъпленията е само в единството на субекта, а не в единството на деянието както е при идеалната съвкупност. Между двете престъпления може да има интервал, но не трябва да има влязла в сила присъда за някое от тях. Реалната съвкупност може да е еднородна /включва еднакви по вид престъпления – напр. само кражби/ и разнородна /включва престъпленията от различен вид - кражба, изнасилване и др/.

За всяко едно престъпление от съвкупността сеналага отделно наказание, след което се налага едно общо наказание, което се формира не като сбор от наложените наказания, а като се налага най-тежкото от всички наказания – съгласно чл.23-25 НК, ако с едно деяние са извършени няколко престъпления или ако едно лице е извършило няколко отделни престъпления, преди да е имало влязла в сила присъда за което и да е от тях, съдът, след като определи наказание за всяко престъпление отделно, налага най-тежкото от тях. Когато наказанията са различни по вид и някое от тях е глоба или конфискация, съдът може да го присъедини изцяло или отчасти към най-тежкото наказание, както и разполага с възможността, ако наложените основни наказания са от един и същ вид, да увеличи най-тежкото наказание с ½, стига това увеличение да не надхвърля сбора от отделните наказания.

Рецидив

Когато лицето е осъждано и след осъждането е извършило нови престъпления е налице рецидив. Има общ, специален, опасен и пенетенциарен рецидив.

Общ /разнороден/ рецидив - когато едно лице извърши престъпление, след като е осъдено с влязла в сила присъда на лишаване от свобода.

Специален /повторен/ рецидив - ако деецът е извършил престъпление, след като е бил осъден с влязла в сила присъда за друго такова престъпление - тази разпоредба се прилага и

когато се касае за еднакви по вид престъпления против обществената и личната собственост.

Опасен рецидив - най-тежката форма. За опасен рецидив се говори когато едно лице е осъдено на Лишаване от свобода ефективно за извършено тежко умишлено престъпление и след осъждането извършва ново умишлено престъпление. Имаме две осъждания, като второто е опасен рецидив. Опасен рецидив не се прилага, ако са минали 5 г. от изтърпяване на наказанието от предишното осъждане. Ако лицето е непълнолетно и са налице много присъди, не се прилага опасен рецидив.

Пенетенциарен рецидив - лицето многократно е влизало в затвора.

Усложнена престъпна дейност

При усложнената престъпна дейност се касае за едно престъпление, за което се налага едно наказание, но това престъпление се характеризира с определено усложнение. Видовете усложнена престъпна дейност са:

Продължено престъпление - извършва се едно деяние, с което продължително и непрекъснато се осъществява състава на престъплението, докато не настъпят причините, които да го прекратят / например неплащане на издръжка в продължение на една година/.

Продължавано престъпление - когато две или повече деяния, които осъществяват поотделно един или различни състави на едно и също престъпление, са извършени през непродължителни периоди от време, при една и съща обстановка и при еднородност на вината, при което последващите се явяват от обективна и субективна страна продължение на предшестващите. Престъплението е една серия от престъпни деяния от един същ вид /например в продължение на една седмица, всяка нощ се извършва кражба на магазинна верига и др./.

Сложно съставно престъпление - състои се от две или повече деяния, които взети по отделно представляват самостоятелни престъпления и имат самостоятелна наказуемост, но взети заедно образуват едно друго, различно престъпление – напр. грабеж, който се състои от принуда против личността и кражба против собствеността.

Двуактно престъпление - това е престъплението, което се състои най-малко от две деяния между които съществува функционална връзка. Сами по себе си те не съставляват престъпление, но взети заедно съставляват престъпление - напр. при злепоставянете имаме излагане на опасност на живота или здравето на едно лице и непритичване на помощ на това лице.

Многоактно престъпление - това е т.нар. системно престъпление - т.е. извършва се с три или повече еднородни деяния с многократни решения – напр. системна употреба на наркотици.

СИСТЕМА НА НАКАЗАНИЯТА

Наказанието е установена от закона мярка на държавна принуда, налагана от съда на лице, извършило престъпление, състояща се в засягане на определени права и интереси на наказания, изразяваща отрицателното отношение на държавата и обществото към извършителя и посегателството, и целяща предотвратяване извършването на нови престъпления от санкционирания и от други неустойчиви членове на обществото, като въздействия върху тях възпиращо и поправително-възпитателно. Този вид санкция е винаги лична. Системата от наказания се установява и регулира така, че по възможност да засяга пряко само наказвания. Санкцията следва да е съответна на конкретното престъпление и на личността на дееца. Налагат се единствено законоустановени наказания, които по вид, съдържание и размер са предвидени от закона за съответната проява, а санкционирането се извършва единствено от установените за това съдилища.

За постигане целите на наказването се използват различни по вид мерки, които в своята съвкупност обуславят системата на наказанията, определяна от необходимостта чрез различна по съдържание и тежест принуда да се създадат предпоставки за степенувано и нюансирано въздействие върху субектите на престъпления и останалите членове на обществото. Съгласно чл.37 НК видовете наказания са: доживотен затвор без замяна; доживотен затвор; лишаване от свобода; пробация; конфискация на налично имущество; глоба; лишаване от право да се заема определена държавна или обществена длъжност; лишаване от право да се упражнява определена професия или дейност; лишаване от право на получени ордени, почетни звания и отличия; лишаване от военно звание; обществено порицание.

Доживотен затвор без замяна

Доживотен затвор без замяна се налага само, ако конкретно извършеното престъпление е изключително тежко и целите на наказването не могат да бъдат постигнати чрез по-леко наказание. Тази санкция не може да се наложи на лице, което по време на извършване на престъплението не е навършило двадесет години, а по отношение на военнослужещите, както и във военно време - осемнадесет години. Това наказание не може да се наложи и на жена, която се е намирала в състояние на бременност по време на извършване на престъплението или на постановяване на присъдата. Осъдените на доживотен затвор без замяна се настаняват в отделни затвори или в отделения на другите затвори в обособени зони с повишена сигурност. Затворниците се държат в постоянно заключени помещения при засилен надзор и охрана и участието им в колективни мероприятия е само с осъдени от същата категория. Изолацията от останалите лишени от свобода се спазва и при конвоиране,

лечение, свиждане, престой на открито и други случаи на напускане на помещението. Осъдените могат да работят в помещенията, в които са настанени, или в специално оборудвани работни места в работилници и цехове при наличието на подходяща работа. Те могат да бъдат настанявани в общи помещения с останалите лишени от свобода с условие за съвместно участие в трудови, възпитателни, образователни, спортни и други дейности с решение на комисията по изпълнение на наказанията, ако са поставени на строг режим и въз основа на оценка за тяхната личност.

Доживотен затвор

Доживотния затвор е принудително изолиране на осъдения до края на живота му в места за изтърпяване на наказанието лишаване от свобода. Санкцията се налага само когато извършеното престъпление е изключително тежко и същата може да бъде заменена с наказание лишаване от свобода за срок от тридесет години, ако осъденият е изтърпял не по-малко от двадесет години.

Лишаване от свобода

Лишаването от свобода е временно принудително изолиране на осъдения за срок от три месеца до двадесет години, а по изключение /при замяна на доживотен затвор, при множество престъпления по чл.24 и чл.27 ал.1 НК, както и за някои особено тежки умишлени престъпления в случаите, специално указани в особената част на НК/ - за срок до тридесет години. Наказанието се изтърпява в затворите и поправителните домове, както и в затворническите общежития към тях. По отношение на осъдени с тежка психопатия или страдащи от разстройство на съзнанието, което не изключва вменяемостта, както и по отношение на осъдени лица, които са зависими от наркотични вещества, се полагат съответни медицински грижи. Изтърпяване на санкцията се съпровожда с подходящ, съответно заплатен, общественополезен труд, чрез който се цели превъзпитанието на осъдените, както и създаването и повишаването на тяхната професионална квалификация, като наред с това се прилагат и други мерки за възпитание и образование. Положеният труд при изпълнение на наказанието се зачита за намаляване срока на наказанието, което трябва да се изтърпи, като два работни дни се считат за три дни лишаване от свобода.

Пробация

Пробцията е съвкупност от мерки за контрол и въздействие без лишаване от свобода, които се налагат заедно или поотделно. Мерките са: Задължителна регистрация по настоящ адрес; Задължителни периодични срещи с пробационен служител; Ограничения в свободното придвижване; Включване в курсове за професионална квалификация, програми за обществено

въздействие; Поправителен труд и Безвъзмезден труд в полза на обществото.

Задължителната регистрация по настоящ адрес е явяване и подписване на осъдения пред пробационния служител или определено от него длъжностно лице, в съответствие с определената от съда периодичност, но не по-малко от два пъти седмично.

Задължителните периодични срещи с пробационен служител се провеждат в пробационната служба, на чиято територия е настоящият адрес на осъдения. По изключение те може да се проведат на друго подходящо място, определено от служителя, ако важни причини налагат това.

Пробационната мярка ограничения в свободното придвижване съставлява налагане на една или няколко забрани за посещаване на точно определени в присъдата места, райони и заведения, за напускане на населеното място за повече от 24 часа без разрешение от пробационния служител или прокурора, за напускане на жилището, което осъденият обитава, за определен период от денонощието. Изпълнението на мярката се контролира чрез проверки от пробационния служител или от определено от него длъжностно лице. Забраната за посещаване на конкретни обекти се изпълнява по план, изготвен от служителя на Областното звено „Изпълнение на наказанията” и съгласуван със съответния началник на районното управление на МВР, като се обявява и на собствениците или длъжностните лица, отговорни за достъпа до определените от съда места, райони и заведения.

Включването в курсове за професионална квалификация и/или програми за обществено въздействие е насочено към трудова интеграция или изграждане на социални навици и умения за законосъобразно поведение на осъдения. При изпълнението му, пробационният служител взема предвид оценката на осъдения, регистрираните зони на нужда, необходимостта от снижаване на риска от повторно извършване на престъпление, квалификацията, степента на образование и желанието на наказаното лице.

При организиране на обучение за придобиване на професионална квалификация се отчитат нуждите на пазара на труда и интересите на осъдените. Курсовете се организират и заплащат от пробационната служба съвместно с териториалните органи на Министерството на труда и социалната политика и Министерството на образованието, младежта и науката.

Програмите за обществено въздействие се организират и заплащат от областната пробационна служба и могат да бъдат развиващи и корекционни. Развиващите програми включват курсове за ограмотяване, придобиване на умения за намиране на работа, консултативни срещи и беседи с представителите на социалните служби и полицията, а корекционните програми са насочени към промяна на нагласите, ценностите и поведението на осъдените и за преодоляване на зависимости. За организирането на курсове за професионална квалификация или

програми за обществено въздействие могат да се привличат неправителствени организации и доброволци, които съвместно с пробационните служби разработват съвместно и реализират пробационни програми и практики.

Поправителният труд се изпълнява по месторабота на осъдения и включва удръжки върху възнаграждението му от 10 до 25% в полза на държавата. Времето, през което се изтърпява мярката, не се зачита за трудов стаж. Когато лицето остане без работа, съдът заменя остатъка от поправителния труд с безвъзмезден труд в полза на обществото, като за един ден от остатъка се определя един безвъзмезден труд. Това правило се прилага и когато осъденият напусне месторабота, където изтърпява наказанието, ако в едномесечен срок от напускането не уведоми пробационния служител за новото си работно място.

Пробационната мярка безвъзмезден труд е труд, който се полага в полза на обществото без ограничаване на свободата на осъдения. Мярката не може да се реализира в полза на физически лица, еднолични търговци или търговски дружества, в които няма държавно или общинско участие. Безвъзмездният труд може да бъде положен и в полза на граждани, пострадали от престъпления, с изрично съгласие от тяхна страна и от страна на осъдения. При определянето на обектите, в които се изпълнява работата, се отчитат трудовите умения, квалификацията и работоспособността на осъдения. На лицата се възлага работа до три часа дневно в извънработно време или за пълен работен ден в един от празничните или почивните дни или по време на годишен отпуск, а ако осъденият е безработен, може да му бъде възложена работа за не повече от 7 работни дни месечно. Надзорът за изпълнение на тази мярка се изпълнява от пробационни служители и ако след изтичането на определения от съда срок за полагане на безвъзмездния труд, има неотработени часове, задължението на осъдения за отработването им се погасява.

Ако осъденият без основателна причина не изпълнява която и да е от наложените пробационни мярки, по предложение на съответния пробационен съвет, съдът може да наложи друга пробационна мярка или да замени изцяло или отчасти пробацията с лишаване от свобода, като два дни пробация се заменят с един ден лишаване от свобода- в тези случаи срокът на лишаването от свобода може да бъде и под минимума от три месеца.

Конфискация

Конфискацията е принудително и безвъзмездно отчуждаване в полза на държавата на принадлежащото на виновния имущество или на част от него, на определени имущества на виновния или на части от такива имущества. Наказанието не се постановява, ако подсъдимият не притежава налично имущество, което може да бъде предмет на това наказание. Не подлежат на конфискация

необходимите на осъдения и на неговото семейство вещи за лично и домашно употребление, предметите, необходими за упражняване на занятието му, посочени в списък, приет от Министерския съвет, както и средствата за издръжка на семейството му за една година. При конфискация държавата отговаря до размера на стойността на конфискуваното имущество за възстановяване на вредите, причинени с престъплението, и след това и за задълженията на осъдения, възникнали до възбуждането на наказателното преследване, когато останалото негово налично имущество не е достатъчно за възстановяване на вредите и за изплащане на задълженията.

Наказанието конфискация се изпълнява от Националната агенция за приходите по местонахождението на конфискуваните движими и недвижими вещи или по постоянния адрес на осъдения, когато са конфискувани парични суми. Ако след изпълнението й, конфискацията бъде отменена, иззетите имущества се връщат на осъдения или на неговите наследници. Когато връщането е невъзможно, се заплаща тяхната равностойност по съответните държавни цени на дребно, а когато няма такива - по пазарните цени, като се взема предвид съответното овехтяване.

Глоба

Глобата се изпълнява от Националната агенция за приходите по постоянния адрес на осъдения. При индивидуализацията й санкцията се съобразява с имотното състояние, с доходите и семейните задължения на дееца, като при определяне на нейния размер се прилагат и общите правила за определяне на наказанието – смекчаващи и отегчаващи отговорността обстоятелства, предвидени в закона минимум и максимум и др. Глобата се събира от имуществото, останало от осъдения и след неговата смърт, ако присъдата е влязла в сила преди това. Вещите, които не подлежат на конфискация, не могат и да се продават за принудително събиране на глобата.

Лишаване от право да се заема определена държавна или обществена длъжност и **Лишаването от право да се упражнява определена професия или дейност**

Лишаването от право да се заема определена държавна или обществена длъжност, както и Лишаването от право да се упражнява определена професия или дейност, наложени самостоятелно или с друго наказание, несвързано с лишаване от свобода, са за определен срок до три години в пределите, установени в особената част на НК. Когато лишаването от такова право се налага заедно с лишаване от свобода, неговият срок може да надминава срока на последното най-много с три години, освен ако в особената част на кодекса е предвидено друго. Срокът започва да тече от влизането на присъдата в сила, но осъденият не може да се ползува от правата, от които

е лишен, преди да е изтърпял наказанието лишаване от свобода. Срокът на лишаването от права се намалява с толкова време, с колкото е намален срокът на лишаването от свобода поради помилване, работа или приспадане на предварителното задържане. Осъденият на доживотен затвор без замяна се лишава от указаните в присъдата права завинаги.

Лишаването от право да се заема определена държавна или обществена длъжност се изпълнява от органите, които избират или назначават съответните длъжностни лица, а лишаването от право да се упражнява определена професия или дейност - от органите, които признават това право и контролират упражняването му, и от ръководителите на учрежденията, предприятията и организациите, където осъдените работят.

Наказанията лишаване от право на получени ордени, почетни звания и отличия и лишаване от военно звание могат да бъдат наложени само при осъждане за тежки престъпления, като правата могат да бъдат придобити отново само по установения за това ред.

Обществено порицание

Общественото порицание се състои в публично порицаване на виновния, което се обявява пред съответния колектив, чрез печата или по друг подходящ начин съобразно с указаното в присъдата.

На непълнолетните могат да бъдат налагани единствено наказанията лишаване от свобода, пробация, обществено порицание и лишаване от право да се упражнява определена професия или дейност.

Наказанията се изпълнява по реда на Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража и Правилника за прилагане на закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража.

ОПРЕДЕЛЯНЕ НА НАКАЗАНИЕТО.

Принципи за определяне на наказанието:

Принцип на законността – най-напред наказанието се определя от Особената част на НК, като се вземат в предвид и разпоредбите на Общата част. Съобразно разпоредбите на Общата част, установената рамка в Особената част за това наказание може да се коригира.

Принцип на индивидуализацията - съобразяване на наказанието с неповторимите особености на случая, което не е било възможно, а и не е необходимо, да се предвиди от законодателя и да залегне в закона. Правоприлагащият орган се съобразява с конкретната обществена опасност на деянието и конкретния дееца.

Правила за определяне на наказанието:

Целите на наказването са т.нар. генерална и лична превенция, и безусловно изискват законосъобразно, обосновано и правилно определяне и налагане на санкциите във всеки отделен случай и по отношение на всеки един подсъдим. Бланкетните общи нормативни правила за това са изложени в разпоредбите на чл.54 и чл.55 НК, но зависят от наказанието, предвидено в съответната норма от особената част за извършеното престъпление, разпоредбите от общата част, които имат отношение към тази материя, от подбудите на дееца и от останалите релевантни за отговорността обстоятелства. Санкцията, налагана на конкретния извършител за осъщественото престъпление се определя в рамките на предвиденото от съответната разпоредба на особената част, но при условията на чл.55 НК наказанието може да бъде индивидуализирано и под минималния предел, а когато такъв липсва - да бъде заменено с по-леко по вид наказание. Наказанието по отношение на наказателноотговорните непълнолетни задължително се редуцира и съобразно чл.63 НК, като във всички тези случаи решаващият съд е обвързан от редица допълнителни общи положения, а именно – от общите цели на наказанието, от разпоредбите на чл.18, ал.2, вр. чл.58 НК при опит, от чл.21 ал.1, вр. чл.58 НК при съучастие, от чл.23-26 НК при съвкупност и продължаваното престъпление и т.н. Обстоятелствата, които задължително следва да бъдат обсъдени и преценени при налагането на наказанието са конкретната тежест на извършеното и характеризиращите деянието и личността на извършителя обстоятелства, които обуславят степента на обществена опасност на престъплението и указват необходимостта от различно по интензитет репресивно въздействие. Обстоятелствата, обуславящи по-ниската обществена опасност на деянието и дееца и по-малката укоримост на извършеното се определят като смекчаващи, а тези с обратен ефект - като отегчаващи. И двата вида, обаче, следва да са били осъзнавани от дееца при извършване на посегателството и не следва да са елементи от състава на престъплението.

Обстоятелствата от значение за определяне обществената опасност на престъплението са свързани с отрицателното въздействие, което извършеното е оказало или е могло да окаже върху обекта на посегателството - такива са видът и тежестта на причинения престъпен резултат, предизвиканите други несъставомерни щети, времето, мястото, начинът и средствата на действие, степента на засягане на правата, законните интереси, съзнанието и чувствата на околните.

Обстоятелствата, предопределящи обществената опасност на извършителя, от своя страна са свързани с обществените и психологическите качества на конкретната личност, проявени

преди, по време и след извършване на деянието - такива са съдебният статус, наличието на предходни или последващи противообществени прояви, характеристичните данни, направените признания, демонстрираното критично отношение към извършеното, оказаното съдействие в хода на разследването, възстановяването на нанесените щети, семейното положение, имотното състояние, възрастта и здравословното състояние на лицето.

Съществено значение при индивидуализиране на наказанията имат и субективните моменти, които не се включват във формата на вината и не са елемент от престъпния състав - подбудите за извършване на престъплението, борбата на мотиви и контрамотиви, психическото състояние при обмислянето, привеждането в изпълнение и довършването на посегателството, цели на дееца и други емоционални или социални аспекти.

Техниката на определяне на наказанието е подчинена изцяло на обществената опасност на извършеното и дееца и съотношението между останалите релевантни за отговорността обстоятелства, проявявано формално в няколко аспекта - наличие единствено на смекчаващи отговорността обстоятелства, относителен баланс между смекчаващи и отегчаващи, превес на отегчаващите и наличие единствено на отегчаващи отговорността факти. На тази база следва да се гради и вътрешното убеждение на решаващия съд при отмерване на всяка от предвидените саНКции. Същевременно, когато съответната норма предвижда възможност за налагане на едно измежду две или повече наказания, съдът определя най-подходящото по вид и размер, ръководейки се от изложените по-горе общи положения и целите на наказването.

След обсъждане и преценка на всички тези въпроси, при констатация, че смекчаващите отговорността обстоятелства са изключителни или многобройни, по силата на чл.55 НК наказанието се определя под законоустановения минимум, а когато такъв липсва, се заменя с друго, по-леко по вид, при съображения, че и най-ниското по размер наказание, визирано от съответния състав, се явява несъразмерно тежко. За приложението на тази норма е достатъчно само едно, но изключително по своя характер, смекчаващо отговорността обстоятелство, или пък съвкупност от многобройни такива, годни да определят значително по-ниската обществената опасност на извършеното. Разпоредбата на чл.55 НК има генерален характер и е приложима по отношение на всички категории лица и всички престъпления.

При алтернативно предвиждане - когато се касае до престъпление, чиято обществена опасност може да се прояви в твърде широки граници, законът си служи с алтернативно дадени санкции, в които се предвиждат едновременно няколко наказания така, че съдът да може да наложи само едно от тях. В тези случай, както вече беше посочено, съдът първо избира най-

подходящото по вид наказание, а след това определя размера му, като се ръководи от правилата за това и целите на наказанието. Възможно е и кумулативно предвиждане на наказанията – възможност за едновременно налагане на две или повече по вид наказания. При тях съдът налага всяко от предвидените наказания, като при определяне на размера му, отново се ръководи от изложените по-горе принципи и предпоставки.

Дерогирането на някое от изложените правила влече поначало изключително тежки процесуални последици. Постановяването на акт по същество, без да са установени и изяснени обстоятелствата по чл.54 НК, несъобразяването или неправилното окачествяване на релевантни за отговорността обстоятелства, винаги води до незаконосъобразност и необоснованост на съдебния акт, предполагащи отмяна по реда на инстанционния контрол или изменение поради явна несправедливост на наказанието.

От изложеното може да се направи извод, че общите правила за определяне на наказанието могат да се сведат до 3 вида:

- съдът трябва да се ръководи от наказанието предвидено в нормата на особената част за извършеното престъпление;
- трябва да съобразява и с разпоредбите на общата част, която има отношение към тази материя;
- съдът трябва да се ръководи от смекчаващите и отегчаващите обстоятелства, които обуславят конкретната тежест на извършеното престъпно деяние.

Условно осъждане

Много често се използва институтът на условното осъждане, регламентиран в чл.66, ал.1 НК. Този институт е приложим когато съдът налага наказание лишаване от свобода до три години, като се изразява в това, че съдът може да отложи изпълнението на наложеното наказание Лишаване от свобода за срок от три до пет години, ако лицето не е осъждано на лишаване от свобода за престъпление от общ характер и ако съдът намери, че за постигане на целите на наказанието и преди всичко за поправянето на осъдения, не е наложително наложеното наказание Лишаване от свобода да се изтърпи ефективно /в затвор или затворническо общежитие/. Три са основните предпоставки, които трябва да са налице едновременно, за да се приложи институтът на условното осъждане.

- определено наказание да е до три години лишаване от свобода. За извършеното престъпление законът може да предвижда и по-високо наказание – напр. до 6 години лишаване от свобода, но при условното осъждане е от значение какъв е определеният от съда размер на наказанието.
- лицето да не е осъждано на лишаване от свобода за престъпление от общ характер. Може да се приложи институтът

на условното осъждане, ако лицето е осъждано за престъпление от частен характер или за престъпление от общ характер, но не и ако му е налагано наказание лишаване от свобода.

- по преценка на съда, за постигане целите на наказанието и преди всичко за поправянето на осъдения, не е наложително да изтърпи наказанието.

Изтърпяването на наказанието се отлага за определен изпитателен срок и неговата продължителност може да е от 3 до 5 години, като съда преценява колко точно да е. Когато отложеното наказание лишаване от свобода е не по-малко от шест месеца, съдът може да постанови през изпитателния срок осъденото лице да има и пробационна мярка, която пробационна мярка в случая не е наказание, а е начин за постигането на по-ефективно превъзпитаване и поправяне на осъдения. Когато отложи изпълнението на наказанието по отношение на непълнолетен, съдът уведомява съответната местна комисия, която организира полагането на възпитателните грижи. Общият контрол относно възпитателните грижи и поведението на условно осъдените се осъществява от районния съд по местоживеенето им. Ако в рамките на изпитателен срок, осъденият извърши ново престъпление, отложеното наказание се изтърпява.

Условно предсрочно освобождаване

Условното предсрочно освобождаване от наказание лишаване от свобода или пробация е приложимо от съда по отношение на осъден, който с примерно поведение и честно отношение е дал доказателства за своето поправяне и е изтърпял фактически не по-малко от половината от наложеното наказание. Прилага се и по отношение на лица, осъдени за престъпление, представляващо опасен рецидив, ако е изтърпяно фактически не по-малко от две трети от наложеното наказание и неизтърпяната част от наказанието не е повече от три години. При условното предсрочно освобождаване, на осъдения се определя изпитателен срок, в рамките на които, ако той извърши ново престъпление, остатъкът от наказанието, от изтърпяването на което е освободен, подлежи на изпълнение.

Помилване

Помилването е опрощаване на наказанието, наложено на дадено лице за определено престъпление. Освобождаването е безусловно и окончателно. Предложението може да е от съда, от прокурора, затворническата администрация или други държавни лица. Указът за помилване на президента е индивидуален акт, в който се сочи лицето, извършеното от него престъпление и наложеното за това престъпление наказание, което се опрощава.

Амнистия

С амнистията се заличава престъпния характер на определен вид извършени деяния или се освобождават от наказателна

отговорност и от последиците на осъждането определени престъпления. Амнистията се оформя с нормативен акт на законодателната власт и се дава само от НС. Амнистията се отнася винаги и само до вече извършени престъпления – прави се преоценка на вече отминали събития.

Освобождаване от наказателна отговорност

Наказателния кодекс има за задача да защитава от престъпни посегателства личността и правата на гражданите и цялостния установен в страната правов ред, като за осъществяване на тази задача определя кои общественоопасни деяния са престъпления и какви наказания се налагат за тях, като установява случаите, когато вместо наказание могат да бъдат наложени мерки за обществено въздействие и възпитание. В приложното поле на втората хипотеза попадат деяния, които реално съставляват престъпления и са наказуеми, но за които, при наличие на определени условия, извършителят бива освободен от наказателна отговорност с налагане на специални възпитателни мерки.

Съгласно чл.61 НК, по отношение на непълнолетен, извършил престъпление поради увлечение или лекомислие, което не представлява голяма обществена опасност, прокурорът може да реши да не се образува или да прекрати образуваното досъдебно производство, а съдът да реши да не бъде предаван за съдене или да не бъде осъден, ако спрямо него могат да се приложат успешно възпитателни мерки по Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните. В тези случаи съдът може сам да наложи възпитателна мярка, като уведоми за това местната комисия или й изпрати преписката за налагане на такава мярка.

По силата на чл.78а НК, пълнолетно лице се освобождава от наказателна отговорност от съда и му се налага наказание от глоба, когато са налице едновременно следните условия:

- за престъплението се предвижда наказание лишаване от свобода до три години или друго по-леко наказание, когато е умишлено, или лишаване от свобода до пет години или друго по-леко наказание, когато е непредпазливо;
- деецът не е осъждан за престъпление от общ характер и не е освобождаван от наказателна отговорност по реда на този раздел, както и когато от изпълнение на санкцията по чл.78а НК е изтекъл едногодишен срок;
- причинените от престъплението имуществени вреди са възстановени.

Когато за извършеното е предвидено само глоба или глоба и друго по-леко наказание, административното наказание не може да надвишава размера на тази глоба. Освобождаване от наказателна отговорност по този ред не се допуска: ако причиненото увреждане е тежка телесна повреда или смърт; деецът е бил в пияно състояние, явяващо се елемент от състава

на престъплението; при множество престъпления; когато престъплението е извършено спрямо орган на власт при или по повод изпълнение на службата му.

Реабилитация

Реабилитацията заличава осъждането и заменя за в бъдеще последиците, които законите свързват със самото осъждане. Тя не засяга наказанието и съдържанието на наказателната отговорност. Лицето, което е реабилитирано се третира като „неосъждано” – нещо което се отразява вече и в евентуалното му издаване на свидетелство за съдимост. Видовете реабилитация са:

- по право - настъпва без каквито и да е било формалности;
- по съдебен ред - всеки осъден може да бъде реабилитиран от съда. Реабилитация може да се иска и от наследниците на осъдения след неговата смърт, ако той е имал право на това.

НАКАЗАТЕЛНО ПРАВО

ОСОБЕНА ЧАСТ

ВИДОВЕ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

В общата част на Наказателния кодекс /НК/ е очертано общото понятие за престъплението, а именно това общественоопасно деяние (действие или бездействие), което е извършено виновно и е обявено от закона за наказуемо. В особената част на НК са описани съобразно съществените им признаци отделните видове престъпления и са установени наказанията, които могат да се налагат при извършването им. Именно тази съвкупност от признаци, посредством която са очертани признаците на отделното престъпление съгласно особената част на НК е т.нар. състав на престъплението. Затова когато дадено деяние покрива признаците на дадено престъпление, говорим за съставомерност, състав на престъплението. В тази връзка, преди да бъдат разгледани видовете престъпления съгласно особената част на НК, следва накратко да се посочат основните признаци, попълващи състава на престъплението:

- признаци относно обекта на престъплението - обществените отношения, върху които престъплението посяга /напр. имуществото, човешката личност и т.н./;
- признаци от обективна страна на престъплението - изпълнителното деяние, т.е. човешката дейност, чрез която се извършва даденото престъпление. Тук от значение е делението на престъпленията на „резултатни” – когато в състава е предвидено настъпването на определени съставомерни последици, и „формални” – когато не са предвидени такива последици, т.е. не се изискват, за да е налице престъпление от този вид;
- признаци относно субекта - субектът може да е „общ” – т.е. когато в нормата е посочено „който” означава, че всяко наказателноотговорно лице може да е извършител на престъплението, а може и да е „особен” - тук извършил може да бъде само лице, което има съответното особено качество – напр. длъжностно лице, орган на власт и др.;
- признаци от субективна страна на престъплението – виновно извършено, като престъпленията биват умишлени и непредпазливи, като последните са наказуеми само в предвидените от закона случаи.

Различните видове престъпления са описани в особената част на НК, като при описанието им е следвана определена система - съобразно видовете им, престъпленията са групирани в различни „глави”, почти всички съдържащи и отделни раздели. Групирани

са основно съобразно вида на обществените отношения, които престъплението засяга или уврежда, като основните групи са:
Глава I - Престъпления против републиката
Глава II - Престъпления против личността
Глава III - Престъпления против правата на гражданите
Глава IV - Престъпления против брака, семейството и младежта
Глава V - Престъпления против собствеността
Глава VI - Престъпления против стопанството
Глава VII - Престъпления против финансовата, данъчната и осигурителната системи
Глава VIII - Престъпления против дейността на държавни органи, обществени организации и лица, изпълняващи публични функции
Глава IX - Документни престъпления
Глава X - Престъпления против реда и общественото спокойствие
Глава XI - Общоопасни престъпления
Глава XII - Престъпления против отбранителната способност на Републиката, против информацията, представляваща държавна тайна, и против чуждестранната класифицирана информация
Глава XIII - Военни престъпления
Глава XIV - Престъпления против мира и човечеството

В изложението ще бъдат разгледани накратко някои от най-често срещаните отделните видове престъпления, а именно:

ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРОТИВ ЛИЧНОСТТА

Това са престъпления, насочени срещу правото на живот, телесната неприкосновеност на личността, половата неприкосновеност, честта и достойнството на човека.

УБИЙСТВО

Убийството е едно от най-тежките престъпления против личността, при което се налагат едни от най-тежките наказания свързани с лишаване от свобода или други по-леки наказания, когато това е предвидено в закона. Обект на престъпленията по чл.115 и сл. НК са обществените отношения свързани с живота. Убийството може да е умишлено и непредпазливо.

Умишленото убийството е виновно и противозаконно умъртвяване на другиго. Началният момент, от който може да се извърши убийството, е началото на раждането, като не е необходимо раждането да е приключило - т.е. за начало на раждането се приема започването на родилните болки. Преди този момент може да се говори само за престъплението криминален аборт по чл.126 НК, предмет на което е плодът на бременната жена. Крайният момент на убийството е настъпване на физиологична смърт. Въздействието върху трупа на вече починал човек, не може да се третира като убийство. За

настъпила физиологична смърт се приема прекратяването на дейността на главния мозък, независимо, че сърдечната дейност продължава. Изпълнителното деяние може да се реализира чрез всяко действие /напр. убийство чрез използване на огнестрелно оръжие/ или бездействие /непоставяне на животоспасяваща инжекция на болния/, което стои в непосредствена и пряка причинна връзка със смъртта – т.е. всяко действие или бездействие водещо до предизвикване на биологичната смърт. За наличието на това престъпление нямат значение използваните начини или средства. Престъплението е резултатно и е довършено в момента на настъпване на смъртта, а не в момента на деянието, като извършител /субект/ може да е всяко наказателно отговорно лице. Когато по различни причини не е настъпила смъртта на пострадалия, ще е налице опит за убийство, за който опит следва да е наложи наказание. Приготовлението за убийство, както и подбуждането на другиго към убийство също е наказуемо и е регламентирано в отделен текст на закона, като този текст се прилага само, ако подбуденият или подпомогнатият не е извършил убийството – ако подбуденият или подпомогнатя е извършил убийството, то ще е налице убийство, а подбудителят/помагачът ще отговаря за това убийство като съучасници във форма на съучастие подбудителство/помагачество.

Престъпление е и подпомагането и склоняването към самоубийство, ако в резултат на това подпомагане или склоняване, е последвало самоубийство или опит за самоубийство.

Убийството по непредпазливост се различава от умишленото убийство по формата на вина на извършителя и е по-леко наказуемо от умишленото убийство. Убийството по непредпазливост може да се осъществи:

- при т.нар. „професионална непредпазливост” - деецът причинява другиму смърт поради незнание или немарливо изпълнение на занятие или на друга правно регламентирана дейност, представляваща източник на повишена опасност, като извършителят /субектът/ е лице, извършващо такава дейност или занятие. Наказателна отговорност носи и лице, причинило смърт по непредпазливост чрез действия, спадащи към такова занятие или дейност, която деецът няма право да упражнява;

- чрез умишлено нанесена телесна повреда – налице са умисъл по отношение на причиняване на телесната повреда и непредпазливост по отношение на настъпилата смърт – т.е. деецът е искал да причини телесна повреда, но е реализирал същата по начин или със средства, довели до смъртта на лицето.

КРИМИНАЛЕН АБОРТ

Това е умъртвяване плода на бременна жена със съгласието й извън акредитирано лечебно заведение или в нарушение на

утвърдените медицински стандарти и правилата за добра медицинска практика. Изрично е възведена ненаказуемост за самата бременна жена, включително за подбудителство и помагачество. Деянието принципно се извършва със съгласието на бременната жена, но ако липсва такова съгласие, деянието е по-тежко наказуемо /квалифицирано/. Ако деянието е извършено без съгласие на бременната жена и е последвала смъртта й, престъплението е още по-тежко наказуемо. Установен е един ненаказуем състав – не се наказва майка, която по непредпазливост причини смърт на своята недородена или току-що родена рожба.

ТЕЛЕСНА ПОВРЕДА

Телесните повреди са противоправни и виновни увреждания здравето на друг човек чрез нарушаване на анатомичната цялост на физическите функции и органите в човешкото тяло. Тези престъпления могат да се осъществяват както с действия, така и с бездействия и също като убийствата, телесните повреди могат да бъдат умишлени или непредпазливи, а субект може да бъде всяко наказателноотговорно лице. Съществуват три вида телесни повреди – тежки, средни и леки.

Тежка телесна повреда има тогава, когато е причинено: продължително разстройство на съзнанието, което е налице ако пострадалият е непригоден да се ориентира и да контактува с околните; постоянна слепота с едното или двете очи, като това състояние трябва да е причинено завинаги - т.е зрението е безвъзвратно изгубено с едно или и с двете очи; постоянна глухота, която е налице когато е загубена слуховата функция и на двете уши и то завинаги; загуба на речта, което отново трябва да е завинаги; детеродна неспособност, която е налице при невъзможност да се извърши оплождане при мъжа и невъзможност да се зачева при жената; обезобразяване, което се причинява завинаги; загуба на единия бъбрек, слезка или крило на белия дроб, което ще е налице когато някой от тези органи не може да действа по своето предназначение; загуба или осакатяване на крак или ръка, което ще е налице, ако изброените части на тялото са напълно отнети или парализирани и не могат да функционират съобразно своето предназначение; постоянно общо разстройство на здравето, опасно за живота – това състояние трае много време, като не е необходимо да е необратимо, т.е да е завинаги.

Средната телесна повреда е по-леко наказауема и при нея, за разлика от тежката телесна повреда, няма загуба на някаква функция или орган, а е налице само трайно тяхно затрудняване /трайно означава за повече от 30 дни/. Средни телесни повреди има тогава, когато е налице: трайно отслабване на зрението или слуха; трайно затрудняване на речта – говорене, неразбираемо за околните; трайно затрудняване снагата, врата или крайниците – напр. счупване на крайник, пукване на кост и

т.н.; трайно затрудняване функциите на половите органи, без причиняване на детеродна неспособност – т.е. различни видове смущения при осъществяване на половите функции както при мъжа, така и при жената; счупване на челюст, което затруднява дъвченето или говоренето, което затрудняване също е за повече от тридесет дни; избиване на зъби /достатъчно е и един зъб/, без които се затруднява дъвченето или говоренето; обезобразяване на лице или на други части на тялото, което загрозява пострадалия; постоянно разстройство на здравето, неопасно за живота; разстройство на здравето, временно опасно за живота – напр. пълна загуба на съзнание при сътресения на мозъка; наранявания, които проникват в черепната, гръдната или коремната кухина – напр. различни прободни рани;

Леката телесна повреда е престъпление от частен характер и там не участват съдебни заседатели. Тя представлява разстройство на здравето извън случаите на тежка и средна телесна повреда, или болка и страдание, без разстройство на здравето.

По-тежко наказуеми /квалифицирани/ състави на умишлено причинена телесна повреда, а също и при убийствата, ще са налице тогава, когато телесните увреждания/смъртта са причинени на малолетно лице, на бременна жена, на повече от едно лице, с користна цел, при условията на опасен рецидив и др., а по-леко наказуеми /привилигировани/ състави ще са налице когато телесната повреда е причинена при афект или неизбежна отбрана. Причинената по непредпазливост тежка или средна телесна повреда, също като убийството, е наказуема, като има състав на причиняване на телесна повреда и при професионална непредпазливост. За да бъде определено дали една телесна повреда е тежка, средна ли лека, задължително следва да бъде назначена медицинска експертиза. Характерно за телесните повреди е, че когато с едно деяние, на един пострадал се причинят две или повече различни по вид телесни повреди, е налице едно престъпление, квалифициращо се по по-тежкия резултат, а броят и видът на увреждания ще се вземе предвид при определяне на наказанието. При телесните повреди характерът и степента на увреждането се определят към момента на причиняване на телесната повреда, но ако е настъпило усложнение в здравословното състояние на пострадалия и е налице причинна връзка между усложнението и първоначалното увреждане, деецът ще отговаря за по-тежкия резултат, въпреки, че той е настъпил на по-късен етап. Подобряването на здравословното състояние на пострадалия, обаче, което естествено е вследствие на времето и лечението, не се отразява на квалификацията на деянието - т.е. квалификацията не се променя от по-тежка в по-лека.

ОТВЛИЧАНЕ, ПРОТИВОЗАКОННО ЛИШАВАНЕ ОТ СВОБОДА И ПРИНУДА

Отвличането, противозаконното лишаване от свобода и принудата съща са престъпления против личността и се изразяват в следното:

Отвличането е принудително и противно на волята на пострадалия преместване и отвеждане на друго място. Наказва се също така и приготовлението, подбуждането или сдружаването с цел извършване на такова престъпление.

Противозаконното лишаване от свобода пък е осъществено тогава, когато някое лице е лишено от свобода без да е налице законно основание за това.

Принуда - деецът /може да е всяко наказателно отговорно лице/ принуждава друго лице да извърши, пропусне или претърпи нещо противно на волята му чрез използване на сила, заплашване или злоупотреба с власт. Характерно при принудата е, че пострадалият съзнава, че с поведението си противоречи на собствените си интереси, но извършва, пропуска или претърпява нещо, противно на волята си от страх, че ако не извърши исканото от дееца, ще претърпи още по-неблагоприятни последици. Принудата е умишлено и резултатно престъпление. Действията на дееца се изразяват в противоправно мотивиране на пострадалия към поведение, което не желае, като формата на въздействие може да е: чрез заплашване /деецът застрашава пострадалия с бъдещо деяние, което е от естество да изложи на опастност живота, здравето честта или имота на заплашения или на други лица, които са му близки/; чрез използване на сила /пряко физическо въздействие върху личността на пострадалия/; чрез злоупотреба с власт /тук са налице особени отношения между дееца и пострадалия, който се явява подчинен./

ПОЛОВИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

Тези престъпления засягат половата неприкосновеност и са с висока степен на обществена опасност, при което за тях са предвидени по–тежки наказания. Най-често разпространените полови престъпления са:

Блудство - може да се извъри по отношение на всяко лице от мъжки или женски пол. Субект /извършител/ може да е всеки, като престъплението се изразява в осъществяване на физически контакт, без съвкупление - напр. орален контакт с пострадалия или опипване, което се осъществява с оглед постигане на специална цел – деецът да удовлетвори или възбуди свое полово желание. За да е довършено престъплението не е необходимо извършителят да е постигнал целта си – т.е. да е постигнал половото си удовлетворяване. Блудство спрямо лица ненавършили 14 г. ще е налице независимо от това дали малолетното лице е дало съгласие за извършените спрямо него действия или не. За да е налице, обаче, блудство по отношение на непълнолетно /от 14 до 18 г./ или на пълнолетно лице /над 18 г./, съгласието

има значение – т.е. ако блудствените действия са извършени със съгласие на лицето, не е налице престъпление.

Изнасилване – това е най-тежкото престъпление против половата неприкосновеност. Изпълнителното деяние се изразява в осъществяване на съвкупление против волята на жената. Възведени са квалифицирани /по-тежко наказуеми/ състави на изнасилване: ако изнасилената не е навършила 14 г.; ако е причинена тежка телесна повреда; ако е последвало самоубийство; ако представлява особено тежък случай и др. Извършител на съвкуплението може да е само лице от мъжки пол, но трябва да се има предвид, че съучастник в изнасилване като подбудител или помагач, а също и като съизвършител, може да е и жена - ако упражнява принудата или приведе пострадалата в безпомощно състояние. Пострадал от това престъпление е винаги и само лице от женски пол.

Други съвкупления, които не са против волята на пострадалата и не се третират като изнасилвания, но са престъпни са: съвкуплението с лице, ненавършило 14 г.; съвкупление с непълнолетно лице, чрез използване на положение на зависимост или надзор; съвкупление с лице навършило 14 г., което не разбира свойството и значението на извършеното; съвкупление чрез принуда на пострадалата към това чрез използване на служебната му или материална зависимост от извършителя; съвкупление между възходящи и низходящи, между братя и сестри и между осиновители и осиновени и др.

Престъпен хомосексуализъм – това са полови сношения или действия на полово удовлетворение с лице от същия пол, когато за извършването им е употребена сила или заплашване, използвано е положение на зависимост или надзор или пък е извършено спрямо лице, лишено от възможност за самоотбрана. Наказуемо е и всяко извършване на полово сношение или действия на полово удовлетворение с лице от същия пол /дори лицето да е дало съгласието за това/, ако това лице не е навършило 14 г., както и ако лицето е навършило 14 г., но не разбира свойството или значението на извършеното.

Трафик на хора - това са престъпления, свързани с набиране, транспортиране, укриване или приемане на отделни лица или групи от хора с цел да бъдат използвани за развратни действия, за принудителен труд, за отнемане на телесни органи или за да бъдат държани в принудително подчинение, като тук съгласието на тези хора е без каквото и да е значение. Квалифициран /по-тежко наказуем/ състав е, ако деянието е извършено спрямо бременна жена с цел продажба на детето.

ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРОТИВ СОБСТВЕНОСТТА

Родов обект на тези престъпления са правоотношенията по повод правото на собственост и другите имуществени отношения,

както и нормалното упражняване на тези права. За всички престъпления по тази глава е характерно, че имат имуществен предмет – вещ или имуществено право с определена парична стойност. Най-често срещаните престъпления са:

КРАЖБА

Кражбата се изразява в отнеме на чужда движима вещ от владението на другиго без негово съгласие с намерение противозаконно да се присвои. Кражба има и тогава, когато част от вещта принадлежи на виновния. Предмет на кражбата е движима вещ – т.е. вещ, която не е трайно прикрепена към земята. Отнемането на вещта трябва да е станало без съгласието на владелеца, като е задължително отнетата вещ да се намира в нечие чуждо владение и да има парична стойност. Възможен е опит и приготовление към това престъпление. От субективна страна кражбата се характеризира с пряк умисъл – деецът съзнава, че лишава от фактическата власт владелеца от вещ, която е чужда за него /за дееца/, предвижда преминаването й в своя фактическа власт и цели да установи тази власт. По-тежко наказуеми /квалифицирани/ състави на кражбата са налице, когато същата е извършена чрез разрушаване, повреждане или подкопаване на прегради, здраво направени за защита на лица или имот, ако за извършването й е използвано МПС, техническо средство или специален начин и др. По-леко наказуема /привилигирована/ е кражбата когато вещта е върната или заместена. Има и маловажни случаи на кражба – тогава, когато липсват или са налице незначителни вредни последици от извършеното престъпление или с оглед на други смекчаващи отговорността обстоятелства, извършеното е с по-ниска степен на обществена опасност в сравнение с обикновените случаи на престъпление от съответния вид.

ГРАБЕЖ

С грабежа се засягат обществените отношения, които осигуряват нормалните условия за упражняване на правото на собственост, както и обществените отношения, осигуряващи възможност на човека свободно да формира своята воля и да избира поведение. Субект /извършител/ на грабежа може да бъде всяко наказателноотговорно лице, а предмет може да бъде всяка чужда движима вещ с определена стойност и едновременно с това пострадалият, върху който субектът упражнява принуда или сила. Изпълнителното деяние винаги се състои от два акта – употреба на някаква форма на принуда или сила и отнемане на вещта от владението на пострадалия, като между отменамено и силата или принудата трябва да е налице обективна и субективна връзка. Грабежът има три основни форми:

- отнемане на чужда движима вещ от владението на другиго с намерение противозаконно да се присвои, като за отнемането се употреби сила и/или заплашване. Под заплашване се разбира

застрашаване с такова деяние, което излага на тежка опасност живота, здравето, честта или имота на заплашения или на друго някое присъстващо лице. Използваната при грабежа принуда винаги предшества отнемането на вещта и може да бъде психическа или физическа.

- грабеж е и кражбата, при която заваренията на мястото на престъплението употреби сила или заплашване, за да запази владението върху откраднатата вещ. За разлика от типичния грабеж, тук принудата не предхожда, а следва кражбата – т.е. принудата в случая не улеснява кражбата, а само пази резултата от нея и то на местопрестъплението.

- грабежа е налице и тогава, когато за отнемане на вещта лицето е било приведено в безсъзнание или поставено в беззащитно състояние. При този грабеж принуда няма, деецът не употребява сила или заплаха, но пък преди отнемането използва приспивателно или опият спрямо пострадалия и последният е лишен от възможност да се протвопостави на отнемането на вещта.

По-тежко наказуеми /квалифицирани/ са случаите, когато отнетото е в големи размери; извършено от две или повече лица, сговорили се предварително да вършат кражби или грабежи; когато грабежът е придружен с тежка или със средна телесна повреда; когато представлява опасен рецидив; извършен е от лице, което действа по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група; придружен е с тежка или със средна телесна повреда, от които е последвала смърт; придружен е с убийство или с опит за убийство; отнетата вещ е в особено големи размери и деецът е бил въоръжен, причинена е смърт и др.

Наказуемо е и приготовлението за грабеж.

ДЛЪЖНОСТНО ПРИСВОЯВАНЕ

Длъжностно присвояване е налице, когато длъжностно лице присвои чужди пари, вещи или други ценности, връчени му в това му качество или поверени му да ги пази или управлява. Извършителят може да е само длъжностно лице и то такова, което се намира в определено отношение към вещите, предмет на престъплението - те да са му връчени в това му качество или са му поверени за пазене и управление. Престъплението е умишлено.

ОБСЕБВАНЕ

Обсебването е противозаконно присвояване на чужда движима вещ, която деецът владее или пази. Обсебване има и когато част от вещта принадлежи на дееца, както и когато вещта принадлежи на дееца, но е обременена със залог и той се разпореди с нея неправомерно, без да запази правата на заложния кредитор, а също когато деецът заложи чужда вещ, с което се затруднява удовлетворяването на кредитора;

Престъплението е умишлено, като за разлика от длъжностното присвояване, тук деецът не е длъжностно лице, или даже и да е длъжностно лице, не владее или пази имуществото в това си длъжностно качество.

ИЗМАМА

При измамата деецът, с цел да набави за себе си или за другиго имотна облага, възбужда или поддържа у някого заблуждение и с това причинява нему или другиму имотна вреда. Измама е налице и когато деецът, със същата цел, използва заблуждението, неопитността или неосведомеността на някого, и с това причинява нему или другиму имотна вреда. Важно е да се изведе, че измамата се извършва със специфична цел – за набавяне на имотна облага, както и че престъплението е резултатно – изисква се да е причинена имотна вреда. Заблуждението е налице когато пострадалият има неправилна представа относно определени обстоятелства, с оглед на които взима решение и извършва имуществено разпореждане. Възбуждане на заблуждение има тогава, когато неправилните представи у пострадалия се създават от дееца, а поддържане на заблуждение има тогава, когато пострадалият предварително е бил заблуден от някого и деецът единствено поддържа /затвърждава/ у него това заблуждение. Хипотеза на използване на заблуждението пък ще е налице, ако деецът нито създава погрешните представи у измамения, нито ги поддържа, а само се възползва от тях.

ДОКУМЕНТНА ИЗМАМА

Документната измама се осъществява, когато чрез използване на документ с невярно съдържание или на неистински или преправен документ, деецът получава без правно основание чуждо движимо или недвижимо имущество с намерение да го присвои. Наказва се и онзи, който чрез съставяне на документ с невярно съдържание или на неистински или преправен документ, съзнателно даде възможност на друго физическо или юридическо лице да получи без правно основание такова имущество.

КОМПЮТЪРНА ИЗМАМА

деецът, с цел да набави за себе си или за другиго облага, възбужда или поддържа заблуждение у някого, като заблуждението се възбужда или поддържа чрез внасянето, изменението, изтриването или заличаването на компютърни данни или използването на чужд електронен подпис. Необходимо е с това да е причинена вреда на измамения или на другиго.

ЗАСТРАХОВАТЕЛНА ИЗМАМА

Застрахователната измама е налице е тогава, когато деецът разруши, повреди или унищожи с измамлива цел свое осигурено имущество. Субект на това престъпление може да бъда само

лицето, което е собственик на застрахования имот – предмет на престъплението. Престъплението е резултатно - престъпният резултат е частична, временна или пълна негодност на застрахованата движима или недвижима вещ. Формата и видът на вината са прекия умисъл, а специалната цел е да се измами застрахователя, че застрахователното събитие е настъпило.

ИЗНУДВАНЕ

Изнудването е често срещано престъпление. То може да се осъществи по различни начини:

- деецът, с цел да принуди другиго да се разпореди с вещ или със свое право или да поеме имуществено задължение, го заплашва с насилие, разгласяване на позорящи обстоятелства, увреждане на имущество или друго противозаконно действие с тежки последици за него или негови ближни. Престъплението е формално /не изисква настъпването на резултат/, извършва се при форма на вина пряк умисъл и има цел - да принуди другиго да се разпореди с вещ или със свое право или да поеме имуществено задължение;
- деецът, с цел да набави за себе си или за другиго имотна облага, чрез сила или заплашване, принуждава някого да извърши, да пропусне или да претърпи нещо противно на волята му и с това причинява нему или другиму имотна вреда. Престъплението е резултатно /настъпва имотна вреда/, извършва се умишлено и с посочена цел – да се набави имотна облага.

Най-тежко наказуемите са престъпните състави на измама, ако извършването на престъплението е придружено с тежка или средна телесна повреда, от която е последвала смърт или е придружено с убийство или с опит за убийство. Приготовлението към изнудване също е наказуемо.

ВЕЩНО УКРИВАТЕЛСТВО

Вещното укривателство е вторично престъпление – т.е за да го има е необходимо някакво друго основно престъпление. Вещното укривателство се изразява в това, че деецът, с цел да набави за себе си или за другиго имотна облага, укрива, придобива или спомага да бъдат отчуждени чужди движими вещи, за които знае или предполага, че са придобити от другиго чрез престъпление или чрез друго общественоопасно деяние. Предмет на престъплението е онази движима вещ, фактическата власт върху която е била получена чрез друго първоначално престъпление. Извършител на това престъпление може да бъде само лице, което не е участвало в първоначалното престъпление /иначе ще е налице съучастие/. Изпълнителното деяние има три форми - укриване, придобиване или спомгане да бъдат отчуждени чужди движими вещи, придобити преди това от другиго по престъпен начин. Престъплението е резултатно и се извършва при пряк умисъл - деецът трябва да съзнава, че вещта е била придобита чрез престъпление или друга забранена проява. По-

тежко наказуеми /квалифицирани/ състави са налице тоава, когато вещите са в големи размери /на стойност над 70 минимални работни заплати/; ако вещите са под специален режим; ако укривателството се извършва по занаят; ако е извършено в условията на повторност или опасен рецидив и др.

ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРОТИВ СТОПАНСТВОТО

Престъпленията против стопанството са икономически престъпления. Групирани са в няколко раздела, като най-често срещани са следните престъпления:

БЕЗСТОПАНСТВЕНОСТ

Извършител на безстопанствеността може да е само длъжностно лице, което, в това си качество, не е положило достатъчно грижи за ръководенето, управлението, стопанисването или запазването на повереното му имущество или възложената му работа и от това са произлезли значителна повреда, разпиляване на имуществото или други значителни щети на предприятието или на стопанството. Отговорност носи и лицето, което въпреки задълженията си, не е упражнило достатъчно контрол върху работата на длъжностното лице. Това престъпление по принцип се извършва по непредпазливост, но е предвидено и умишленото му извършване. Престъплението е резултатно - произлезли са значителна повреда, разпиляване на имуществото или други значителни щети.

СКЛЮЧВАНЕ НА НЕИЗГОДНА СДЕЛКА

Престъплението се извършва като длъжностно лице съзнателно сключи неизгодна сделка и с това произлезе значителна вреда за стопанството или за представляваното от него предприятие, учреждение или организация. Престъплението е умишлено и резултатно – произлязла е значителна вреда.

ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРОТИВ МИТНИЧЕСКИЯ РЕЖИМ

Изразяват се в пренасяне през границата на страната на стоки без знанието и разрешението на митниците, при определени квалифициращи обстоятелства, посочени в чл.242 ал.1 НК. По-тежко наказуеми състави са налице при пренасяне без надлежно разрешение през границата на страната на наркотични вещества и/или техни аналози, както и на прекурсори или съоръжения и материали за производството им.

ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРОТИВ ФИНАНСОВАТА, ДАНЪЧНАТА И ОСИГУРИТЕЛНАТА СИСТЕМИ

Сред престъпленията против финансовата данъчната и осигурителната система, най-често срещаните са:

ИЗПИРАНЕ НА ПАРИ

При изпирането на пари, деецът извършва финансова операция или сделка с имущество, или прикрива произхода, местонахождението, движението или действителните права върху имущество, за което знае или предполага, че е придобито чрез престъпление или друго общественоопасно деяние. За това престъпление се наказва и този, който придобие, получи, държи, използва, преобразува или спомогне по какъвто и да е начин за преобразуването на имущество, за което знае или предполага към момента на получаването му, че е придобито чрез престъпление или друго общественоопасно деяние. Наказуемо е и приготовлението за изпиране на пари и сдружаването с тази цел. Не се наказва участник в сдружението, който преди да е довършено изпирането на пари, преустанови участието си в сдружението и съобщи за него на властта.

ДАНЪЧНИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

Деецът избягва установяването или плащането на данъчни задължения в големи размери чрез неподаване на декларация, приспадане на неследващ се данъчен кредит, потвърждаване на неистина или затаяване на истина в подадена декларация и др. Престъплението е по-тежко наказуемо, когато данъчните задължения са в особено големи размери, като е предвиден привилегирован състав - при внасяне на данъчните задължения, заедно с лихвите. Съгласно чл.93, т.14 НК „данъци в големи размери" са тези, които надхвърлят три хиляди лева, а „данъци в особено големи размери" са тези, които надхвърлят дванадесет хиляди лева.

ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРОТИВ ДЕЙНОСТТА НА ДЪРЖАВНИ ОРГАНИ, ОБЩЕСТВЕНИ ОРГАНИЗАЦИИ И ЛИЦА, ИЗПЪЛНЯВАЩИ ПУБЛИЧНИ ФУНКЦИИ

Обект на престъпленията са обществените отношения, които осигуряват нормалното функциониране на държавния и обществения апарат, на неговите органи, притежаващи властнически правомощия като част от този апарат. Касае се за престъпления, извършени от длъжностни лица във връзка със службата им. Най-често срещаното престъпление по служба, свързано с нарушаване на служебни задължения са:

ПРЕСТЪПЛЕНИЕ ПО ЧЛ.282 НК

За такова престъпление се наказва длъжностно лице, което наруши или не изпълни служебните си задължения, или превиши властта или правата си и направи това с цел да набави за себе си или за другиго облага или да причини другиму вреда. За съставомерността напрестъпното деяние е нужно от дейността надлъжностното лице да могат да настъпят немаловажни вредни последици. Престъплението е умишлено и се извършва със специална цел - имотна облага или причиняване другиму вреда. Предвидени са квалифицирани състави, един от които е, ако от деянието са настъпили значителни вредни последици или е извършено от лице, което заема отговорно служебно положение.

НАБЕДЯВАНЕ

Този престъпен състав е налице тогава, когато деецът, пред надлежен орган на властта, набеди някого в престъпление, като знае, че е невинен, а също и когато представи неистински доказателства срещу него. Субект на престъплението може да бъде всяко наказателноотговорно лице, с изключение на лицата, които са участвали в наказателния процес в качеството си на свидетели, преводачи, тълковници, вещи лица – последните, ако извършат разглежданата дейност в хода на наказателния процес, в който участват, ще извършат престъпления лъжесвидетелство, лъжлив превод или тълкуване, или лъжливо заключение. Изпълнителното деяние на набедяването има две форми - устно или писмено приписване на извършено престъпление и представяне на неистински доказателства, които уличават някого в престъпление. Престъплението е довършено с извършването на самото набедяване, независимо дали надлежният орган е бил заблуден или не. Стигне ли се, обаче, до привличане на набеденото лице към наказателна отговорност, ще е налице по-тежко наказуемо престъпление. За да е съставомерно деянието, то трябва да е извършено пред надлежен орган на властта - т.е. орган, който има правомощията да се занимава с наказателно преследване - именно по това набедяването се отличава от клеветата във формата на приписване на престъпление. От субективна страна престъплението е умишлено - деецът трябва да съзнава, че набеденият е невинен като са възможни и двете форми на умисъл.

СКЛОНЯВАНЕ КЪМ НАРУШАВАНЕ НА ДЛЪЖНОСТНИ ЗАДЪЛЖЕНИЯ

Изпълнителното деяние се свежда до мотивиране на длъжностно лице от системата на съдебната власт да наруши свое служебно задължение във връзка с правораздавателната дейност. Това престъпление е формално – т.е. за да бъде довършено е достатъчна само дейност по подбуждане на длъжностно лице и не се изисква това длъжностно лице да бъде склонено. Формата и вида на вината са прекия умисъл.

ЛЪЖЕСВИДЕТЕЛСТВАНЕ

Лъжесвидетелстване е налице тогава, когато деецът, пред съд или друг надлежен орган на властта, като свидетел, устно или писмено, съзнателно потвърди неистина или затаи истина. Субект на това престъпление може да бъде единствено лице, което се разпитва от надлежен орган на властта или съд /без значение граждански или наказателен/, в качеството му на свидетел. Изпълнителното деяние на лъжесвидетелстването може да се осъществи в две форми - потвърждаване на неистината или затаяване на истината. Няма лъжесвидетелстване, ако свидетелят неправилно е възприел фактите и неговото свидетелстване не съответства на действителността - важното е, че той така ги е възприел. Наказуемостта отпада, когато свидетелят, ако каже истината, би обвинил себе си в престъпление или ако до влизане на присъдата или решението в сила и преди да е възбудено срещу деецът наказателно преследванее, същият се отрече пред надлежния орган от своето лъжливо свидетелстване. Престъплението е резултатно, а формата и вида на вината са умисъл – пряк или евентуален.

Наказание се налага и на преводач или тълковник, който пред съд или друг надлежен орган на властта, писмено или устно, съзнателно даде неверен превод или тълкуване. Субекти на това престъпление са само преводача или тълковника, а изпълнителното деяние се изразява в устно или писмено депозиране на неверен превод или на неправилно тълкуване. Престъплението е резултатно, а формата на вина – умисъл /пряк или евентуален/.

Наказуемо е и вещото лице, което пред съд или друг надлежен орган на властта устно или писмено съзнателно даде невярно заключение. Субект на това престъпление може да бъде само вещо лице /експерт в дадена област на науката, техниката и изкуството/, а изпълнителното деяние на престъплението се състои в представяне на невярно заключение пред назначилия дееца разследващ орган на съдебната власт. Възможно е депозираното заключение да бъде както изцяло, така и само частично невярно. Престъплението е резултатно, а престъпния резултат се изразява в това, че разследващият орган е получил невярно заключение. Формата на вина може да бъде както умисъл така и непредпазливост.

СКЛОНЯВАНЕ КЪМ ЛЪЖЕСВИДЕТЕЛСТВАНЕ

Наказание се налага и на този, който подбужда другиго към лъжесвидетелстване. Субект на това престъпление може да бъде всяко наказателно отговорно лице, а изпълнителното деяние се състои в мотивиране на другиго да лъжесвидетелства, да даде неверен превод или тълкуване или невярно заключение. За да е налице това престъплението, трябва има само подбудителска дейност по отношение на свидетеля, преводача, тълковника или вещото лице – например ако подбуденият в качеството си на

свидетел е лъжесвидетелствал, ще е налице престъпление лъжесвидетелстване, а подбудителят ще отговаря като съучасник за лъжесвидетелстването.

ЛИЧНО УКРИВАТЕЛСТВО

Престъплението е вторично, защото е немислимо да се извърши, без преди това да има извършено друго /първично/ престъпление. Субект на това престъпление може да бъде само лице, което не е взело участие в първоначалното престъпление. Изпълнителното деяние се изразява в спомагане на някакво лице, което вече е извършило престъплението, да избегне наказателното преследване за извършеното престъпление, да бъде осуетено наказателното преследване спрямо него или да се извършат действия същото това лице да остане ненаказано. Деянието трябва да бъде извършено по отношение на лице, което вече е извършило престъпление - не трябва да се касае до обещание за помагане преди извършване на първичното престъпление, тъй като ако има уговаряне за укриването преди да е започнало първоначалното престъпление, ще е налице съучастие във формата на помагачество към така извършеното престъпление. Престъплението е резултатно, а престъпният резултат се заключава в това, че чрез създадената пречка за съдебната власт, извършителят на първичното престъпление успява за някакъв период от време да избегне правосъдието. По-тежко наказуеми /квалифицирани/ състави са налице, ако укриването се извършва с цел имотна облага, ако деецът е съдия, прокурор, следовател или лице от състава на МВР и др. Наказуемостта на личното укривателство се изключва за съпрузите, низходящите, възходящите, братята и сестрите на укриваното лице и техните съпрузи.

ПОДКУП

Това е едно от най-тежките престъпления. Непосредствен обект на подкупа са обществените отношения свързани с правилното и законосъобразно упражняване дейността на държавните органи и обществените организации, засягането на авторитета на държавните органи и доверието на гражданите в тях. Той е престъпление, което не може да се извърши еднолично, нужни са две лица и различни деяния - вземане на подкуп и даване на подкуп. Средство на подкупа може да бъде само някаква материална облага - вещи, пари, др. ценности. Подкупа се разграничава като пасивен и активен.

Пасивен подкуп - когато се иска или приема дар или друга имотна облага. При него длъжностно лице приема дар или друга имотна облага, която не му се дължи, за да извърши действие по служба или защото е извършило или не е извършило такова действие. Субект може да бъде само длъжностно лице, а изпълнителното деяние се състои в приемане на някаква имотна облага, която не се дължи – т.е. длъжностното лице прибавя

актив или заличава пасив в своето имущество и получава облагата срещу извършване на определено деяние, свързано с неговата служба. За да е налице подкуп е необходимо срещу получената облага длъжностното лице да е извършило или да извърши някакво деяние по служба. Престъплението е резултатно, а престъпния резултат се изразява в благоприятната промяна за имуществото на дееца. Формата и вида на вината са прекия умисъл. Квалифицирани случаи са налице, ако длъжностното лице заема отговорно служебно положение; ако длъжностното лице изнудва лицето, което дава подкупа и то като злоупотребява със своето служебно положение; при повторност; когато подкупът е в големи размери /над 70 минимални работни заплати/ и др.

Активен подкуп - при него са дава дар или каквато и да е друга имотна облага на длъжностно лице. Субект може да бъде всяко наказателно отговорно лице, а изпълнителното деяние се изразява в даването на имотна облага на длъжностно лице заради негово деяние по служба. Формата и вида на вината са прекия умисъл. Активният подкуп не се наказва, ако деецът е бил изнуден от длъжностно лице или доброволно е съобщил на властта.

Търговията с влияние също е наказуема. Тя е налице тогава, когато деецът поиска или приеме дар или каквато и да е облага, която не му се следва, или приеме предложение или обещание за дар или облага, за да упражни влияние при вземане на решение от длъжностно лице или чуждо длъжностно лице във връзка със службата му. Това престъпление се извършва също така, когато се предложи, обещае или даде дар или каквато и да е неследваща се облага на лице, което твърди, че може да упражни влияние на дадено длъжностно лице. За разлика от подкупа, при който облагата стои във връзка със служебно поведение на длъжностно лице, тук лицето, което получава облагата не е компетентното лице да реши въпроса.

Наказуемо е и **посредничеството към подкуп** - уговаряне на подкуп, но не между двама възможни субекти на подкупа, а от трето за тях лице. Деецът посредничи, допринася, склонява или улеснява да се даде и вземе подкуп от други лица. Наказва се и този, който посредничи да се извърши което и да е от описаните по-горе деянията. Отговорността за посредническа дейност възниква само ако посредничеството за активен или пасивен подкуп не е успяло - в противен случай тази дейност се квалифицира като съучастничество – посредникът действа като подбудител.

Провокация към подкуп – при нея едно лице преднамерено създава обстановка или условия, за да предизвика предлагане, даване или получаване на подкуп с цел да навреди на онзи, който даде или приеме подкупа. Необходимо е подбудителят още преди да осъществи тази дейност, предварително, да е взел решение за изобличи виновния извършител. Провокацията към

подкупа има за цел да бъде изобличен и компрометиран онзи, който би дал, взел или поне уговорил подкуп с друг възможен субект. Провокираният не дава, не взема подкуп, нито дори го уговаря с друг възможен субект - ако пристъпи към такива действия, провокаторът ще се окаже съучастник в подкупа.

ДОКУМЕНТНИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

Обект на документните престъпленията са обществените отношения, които са свързани със съставянето, използването и съхраняването на документи. Предмет на документните престъпления е документът - материализирано конкретно изявление с писмени знаци, имащо правно значение. Официален документ е този, който е издаден от длъжностно лице в кръга на службата му по установения ред и форма или от представител на обществеността в кръга на възложената му функция, а частен е този документ, който не отговаря на характеристиките на официалния. Различни престъпни състави са:

СЪСТАВЯНЕ И ПРЕПРАВЯНЕ НА ОФИЦИАЛЕН ДОКУМЕНТ

това престъпление се изразява в съставяне на неистински официален документ или преправяне на съдържанието на официален документ, с цел този документ да бъде използван. Субект може да е всяко наказателноотговорно лице, като формата и видът на вината са прекия умисъл. Като допълнителен субективен признак е предвидена и специална цел – документът да бъде използван от самия деец или от друго лице. Приготовлението към това престъпление също е наказуемо.

СЪСТАВЯНЕ И ПРЕПРАВЯНЕ НА ЧАСТЕН ДОКУМЕНТ

Това престъпление се изразява в съставяне на неистински или в преправяне на съдържанието на частен документ и употребата му, за да се докаже, че съществува или не съществува или че е прекратено или изменено някое право или задължение, или някое правно отношение. Субект може да е всяко наказателноотговорно лице, а изпълнително деяние се осъществява чрез съставяне или преправяне на документа и употребата му.

ЛЪЖЛИВО ДОКУМЕНТИРАНЕ

При това престъпление, длъжностно лице, в кръга на службата си, съставя официален документ, в който удостоверява неверни обстоятелства или изявления, с цел да бъде използван тоя документ като доказателство за тия обстоятелства или изявления. Субект може да е само длъжностно лице, като деянието се извършва с пряк умисъл и специална цел – документът да бъде използван. Изпълнителното деяние се състои в съставяне на официален свидетелски документ, в чието

съдържание са отразени неверни факти /факти неотговарящи на действителността/.

УМИШЛЕНО СТАВАНЕ ПРИЧИНА ЗА ВНАСЯНЕ НА НЕВЕРНИ ДАННИ

За такова престъпление се наказва този, който умишлено стане причина да се внесат неверни обстоятелства или изявления в официален документ, съставен съгласно установения ред въз основа на заявление на частно лице.

Наказва се и лекар, който снабди някого с лъжливо свидетелство за състоянието на здравето му, когато не действа като длъжностно лице, както и ветеринарен лекар, който издаде документ с невярно съдържание за здравословното състояние на животно.

ИЗПОЛЗВАНЕ НА ДОКУМЕНТ

При това престъпление се наказва този, който съзнателно се ползва от неистински или преправен документ или от документ с невярно съдържание, когато от него за самото съставяне не може да се търси наказателна отговорност.

Наказание следва да понесе и всяко лице, което противозаконно се ползва от документ, като знае, че издателят го е подписал, без намерение да се задължи по него, а също така и този, който противозаконно си служи с официален документ, издаден за друго лице, с цел да заблуди орган на властта или представител на обществеността.

Престъпление е и унищожаването, скриването или повреждането на чужд документ с цел набавяне на облага или причиняване на другиму вреда. Субект на такова престъпно посегателство може да е всяко наказателноотговорно лице, а предмет на престъплението е чужд документ, или документ, който не принадлежи изключително на дееца. Най-често става въпрос за частен документ, но е възможно документът да бъде и официален. Изпълнително деяние има три форми - скриване, унищожаване или повреждане на документа.

ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРОТИВ РЕДА И ОБЩЕСТВЕНОТО СПОКОЙСТВИЕ

Едно от често срещаните престъпления от този вид е това по чл.321 НК, изразяващо се в организиране, ръководене или участие в организирана престъпна група. Не се наказва участник в групата, който доброволно се предаде на органите на властта и разкрие всичко, което му е известно за групата, преди да е извършено от него или от нея престъпление.

Друго често срещано престъпление е това по чл.325 НК - хулиганство. Това престъпно посегателство се изразява в извършени от деецът непристойни действия, грубо нарушаващи обществения ред и изразяващи явно неуважение към обществото.

ОБЩООПАСНИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

Общоопасни са тези престъпления, които създават опасност за засягане на лични и имуществени права и интереси на един широк и предварително неопределен широк кръг лица. Най-често срещани са следните престъпления:

УМИШЛЕН ПАЛЕЖ

Престъплението се изразява в запалване на сграда, инвентар, стоки, земеделски или други произведения, гора, машини, рудник или друго имущество със значителна стойност. Субект на това престъпление може да бъде всяко наказателноотговорно лице, а предметът е винаги и само имот със значителна стойност. Престъплението е резултатно, а престъпният резултат се осъществява когато предметът започне да гори със собствен огън. Формата и видът на вината са пряк или евентуален умисъл. Квалифицирани състави са налице когато пожарът застрашава нечии живот; когато пожарът застрашава нечии имот, различен от запаления, но също със значителна стойност; запаленият имот има не само значителна, но също така и научна, художествена или историческа стойност, или ако в него са пазят един или повече предмети с някаква стойност; пожарът довежда до значителни вреди; пожарът довежда до смърт на друго лице, за която деецът проявява непредпазливост; ако палежът е извършен от лице, което действа по поръчение или в изпълнение на решение на организация или група.

НЕПРЕДПАЗЛИВ ПАЛЕЖ

Престъплението се изразява в запалване по непредпазливост на чужд имот. Предмет на непредпазливия палеж е също като при умишления палеж имот със значителна стойност, но се изисква този имот да бъде непременно - ако деецът запали собствен имот, макар със значителна стойност, престъпление няма. По-тежко наказуемо е престъплението при което е последвала смърт или значителни вреди. Деецът не се наказва, ако по собствена подбуда и преди да са настъпили значителни вреди, е загасил незабавно пожара.

УМИШЛЕНО НАВОДНЕНИЕ

Престъплението се изразява в причиняване на наводнение, с което се излага на опасност живота или имота на другиго. Изпълнителното деяние се изразява в безконтролно движение на големи водни маси, които имат значителна ударна сила, като деянието може да бъде осъществено както с действие така и с бездействие. Престъплението е резултатно – престъпният му резултат се изразява в поставяне в опасност живота или имота на друго лице - не се ли е създала опасност за живота или имота на другиго, деянието няма изобщо да съставлява

престъпление. Формата и вида на вината са умисълът – пряк или евентуален.

НЕПРЕДПАЗЛИВО НАВОДНЕНИЕ

Престъплението се изразява в причиняване на наводнение по непредпазливост, като отново трябва да се изложи на опасност живота или имота на другиго. Квалифициран състав ще има ако са последвали значителни вреди или ако е последвала смърт на другиго.

ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПО ТРАНСПОРТА И СЪОБЩЕНИЯТА

Често извършвани престъпления от този раздел са:

Престъпленията, извършени при нарушаване на правилата за движение при управление на транспортно средство. Това са тезипрестъпления, при които, при управление на подвижен железопътен състав, въздухоплавателно средство, моторно превозно средство, плавателен съд, бойна или специална машина наруши правилата за движение, се допусне причиняването на телесна повреда или смърт; управлението в пияно състояние; управлението на моторно превозно средство в срока на изтърпяване на наказание лишаване от право да управлява моторно превозно средство, след като е наказан за същото деяние по административен ред и др. Наказанието е по-високо, ако престъплението е умишлено, и по-леко ако е непредпазливо. Установен е привилигирован състав при непредпазливо извършване – ако деецът след деянието е направил всичко зависещо от него за оказване помощ на пострадалия или пострадалите;

Престъпленията, засягащи нормалното и безаварийно осъществяване на транспортната дейност. Наказуеми са повреждането на подвижен железопътен състав или железен път, въздухоплавателно средство, автомобил, електротранспортно средство или съоръжения, или принадлежности към тях, тунел, мост или подпорна стена по пътищата; разрушаване на въздухоплавателно средство, намиращо се в експлоатация, илипричиняването на повреда, която го прави негодно за полет или е от естество да застраши сигурността му в полет се наказва с лишаване от свобода от пет до двадесет години; поставянето във въздухоплавателно средство устройство или вещество, което може да го разруши или да му причини повреда, която го прави негодно за полет или създава опасност за сигурността му в полет, както и застрашаването на сигурността на въздухоплавателно средство в полет; упражняването на насилие спрямо лице, намиращо се на борда на въздухоплавателно средство в полет, ако деянието е от

естество да застраши сигурността на това въздухоплавателно средство и не съставлява по-тежко престъпление; незаконното завладяване на въздухоплавателно средство, намиращо се на земята или в полет, или установяването на контрол върху такова средство и др.

Други престъпления са премахването или преместването на знак или сигнал, предназначен за обезпечаване сигурността на движението на железопътния и водния транспорт и електротранспорта, поставянето на такъв лъжлив знак или даването на лъжлив сигнал, с което се излага на опасност живота или имота на някого; служенето с контролни знаци, издадени за друго моторно превозно средство, или със знаци, неиздадени от съответните органи; поправката на идентификационен номер на моторно превозно средство и пр.

Противозаконното отнемане на чуждо МПС също е престъпление. То се състой в отнемането без съгласието на пострадалото лице на МПС, с намерение за ползването му – ако намерението не е за ползване, а за присвояване на МПС-то, ще е налице кражба. Предвидени са редица квалифициращи обстоятелства - ако е последвала повреда на МПС или то е изоставено без надзор; ако е извършено отнемането с цел имотна облага от връщането на МПС и др. Наказание се налага и на лице, което предлага съдействие за връщане на отнетото превозно средство срещу получаването на имотна облага. Още по-тежко наказуемо е деянието, ако за отнемането на превозното средство или за запазване на владението върху него е употребена сила или заплашване.

ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРОТИВ НАРОДНОТО ЗДРАВЕ И ПРОТИВ ОКОЛНАТА

Най-често извършваните престъпления по този раздел са тези, свързани с наркотици, а именно: придобиване или държане без надлежно разрешително на наркотични вещества или техни аналози; произвеждане, преработване, придобиване или държане без надлежно разрешително на наркотични вещества или техни аналози с цел разпространение, или разпространение на наркотични вещества или техни аналози. Предмет на престъплението може да са прекурсори или съоръжения или материали за производство на наркотични вещества или техни аналози.

НАКАЗАТЕЛНО-ПРОЦЕСУАЛНО ПРАВО

УЧАСТНИЦИ В НАКАЗАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС

Съдът е главния субект на наказателния процес, който осъществява функцията по ръководенето на процеса и решаването на делото. След внасянето от прокурора на обвинителен акт, съдът ръководи производството и решава всички въпроси по делото, като за да бъдат валидни решенията му, той трябва да заседава в законен състав. Законният състав е разписан в чл.28, ал.1 НПК, съгласно който текст, съдът разглежда наказателните дела като първа инстанция в състав от:

- един съдия, когато за престъплението се предвижда наказание до пет години лишаване от свобода или друго по-леко наказание;
- един съдия и двама съдебни заседатели, когато за престъплението се предвижда наказание повече от пет години лишаване от свобода;
- двама съдии и трима съдебни заседатели, когато за престъплението се предвижда наказание не по-малко от петнадесет години лишаване от свобода или друго по-тежко наказание.

За да е законен съставът на съда, не трябва да са налице основания за отвод на никой от членовете на състава на съда. Основанията за отвод са изброени в НПК, като има абсолютни основания за отвод /напр. който е бил прокурор по делото не може да участва в състава на съда, разглеждащ същото, както и който се е произнасял по същото дело с присъда, решение и др./ и едно относително основание – който, поради други обстоятелства може да се счита предубеден или заинтересован пряко или косвено от изхода на делото (т.е. конкретният член сам преценява налице ли еоснование за отвод му поради това, че може да бъде счетен за пристрастен). Когато са налице основания за отвод, членовете на състава на съда са длъжни сами да се отведат. Страните в процеса също могат да правят искания за отвод на член от състава на съда, секретаря или прокурора, поради която причина преди даване ход на съдебното следствие, председателят на състава е длъжен да разясни на страните правото им на отводи. Отводите и самоотводите трябва да са мотивирани, като по исканията за отводи, съставът на съда се произнася незабавно.

Съдът постановява актовете си на тайно съвещание, като съдиите и съдебните заседатели са длъжни да пазят тайната на съвещанието. Нарушаването на тайната на съвещанието е абсолютно основание за отмяна на присъдата /решението/, поради което не следва да се допуска. При съвещанието съдебните заседатели се изказват и гласуват преди съдиите, а

председателят на състава се изказва и гласува последен. Решението се взема с обикновено мнозинство, като всички членове на състава имат равен глас. Съдът трябва да вземе решението си по вътрешно убеждение, основано на обективно, всестранно и пълно изследване на всички обстоятелства по делото, и като се ръководи от закона. Членът от състава, който е на особено мнение, трябва да го мотивира. Когато докладчикът е на особено мнение, мотивите се изготвят от друг член на състава.

Субектите на наказателния процес, които са страни в процеса са:

1. **Прокурор** - повдига и поддържа обвинението по дела от общ характер. Той е държавният обвинител в съдебното производство и задачата му е да докаже виновността на подсъдимия в извършване на престъплението, за което му е повдигнато обвинение. Това не означава, че прокурорът е задължен да поддържа обвинението – ако стигне до извода за недоказаност на обвинението, прокурорът може да заяви, че не поддържа обвинението и че наказателното производство следва да се прекрати или да се постанови оправдателна присъда.

2. **Обвиняем/подсъдим** - това е лицето, което е привлечено в това си качество при условията и реда на НПК. В досъдебна фаза лицето се нарича обвиняем, а в съдебната фаза - подсъдим. Обвиняемият/подсъдимият има редица права - да научи за какво престъпление е привлечен в това качество и въз основа на какви доказателства; да дава или да откаже да дава обяснения по обвинението; да се запознава с делото, включително и с информацията, получена чрез използване на СРС, и да прави необходимите извлечения; да представя доказателства; да участва в наказателното производство; да прави искания, бележки и възражения; да се изказва последен; да обжалва актовете, които накърняват неговите права и законни интереси, да има защитник. Подсъдимият има право и на последна дума. Правото на защита е едно от най-важните права на подсъдимия – той има право на лична защита /т.е. право да се защитава сам/ и право да има защитник. Обясненията на обвиняемия/подсъдимия, ако даде такива, са както защитно, така и доказателствено средство.

3. **Защитник** - защитникът оказва правна помощ на подсъдимия и съдейства за разкриване на всички обстоятелства, които са в негова полза на, ръководейки се от вътрешно убеждение въз основа на доказателствата по делото и закона. Защитникът е длъжен да съгласува основните линии на защита с подсъдимия, като, ако счита, че предложената от подсъдимия линия на защита е несъвместима със задълженията му, го уведомява за това обстоятелство и, ако не бъде отстранен по съответния ред, пордължава защитата. Подсъдимият по всяко време може да се откаже от защитника си, както и да се откаже от адвокатска

защита въобще, освен в случаите на задължителната защита. Защитникът, обаче, не може да се откаже от поетата защита, освен ако е станало невъзможно да изпълнява задълженията си по независещи от него причини. Замяната на един защитник с друг може да стане само със съгласието или по молба на обвиняемия. Защитата може да разделим на два вида:

- доброволна - упълномощен защитник – лице което се избира и упълномощава като представител по делото от самия подсъдим/обвиняем и което упражнява адвокатска професия или пък е съпругът, възходящ или низходящ роднина на подсъдимия/обвиняемия;

- задължителна - назначен защитник - в определени случаи защитата е задължителна, и ако подсъдимият не си е упълномощил защитник, съдът следва да му назначи служебен защитник - адвокат /например на непълнолетен задържан, ако той не е в състояние да заплати адвокатско възнаграждение, желае да има защитник и интересите на правосъдието изискват това и др./.

4. **Граждански ищец** - пострадалите лица или техните наследници, както и юридическите лица, които са претърпели вреди от престъплението, могат да предявят в съдебното производство граждански иск за обезщетение на вредите и да се установят като граждански ищци. Искът може да бъде предявен устно или с писмена молба най-късно до даване ход на съдебното следствие, като може да бъде предявен както срещу подсъдимия, така и срещу други лица, които носят гражданска отговорност за вредите, причинени от престъплението. Не може да се предяви граждански иск в наказателното производство, ако иск за същото нещо е предявен по реда на Гражданско-процесуалния кодекс. Разглеждането на гражданския иск не може да стане причина за отлагане на наказателното дело. Приемането на гражданския иск за съвместно разглеждане в наказателния процес и конституирането на гражданския ищец става с определение на съда.

5. **Граждански ответник** - това е лице, срещу което е предявен граждански иск, с изключение на подсъдимия – т.е. лица, носещи отговорност за вреди, причинени от другиго. Граждански ответник например би могъл да бъде родителят на непълнолетен подсъдим.

6. **Частен обвинител** - пострадалият /при негова смърт – наследниците му/, претърпял имуществени или неимуществени вреди от престъпление, което се преследва по общия ред, има право да участва в съдебното производство като частен обвинител. Частният обвинител винаги е физическо лице. Той има правото да поддържа внесеното в съда обвинение наред с прокурора, но може да поддържа обвинението и след като прокурорът заяви, че не го поддържа. Молбата за участие като частен обвинител може да е писмена или устна и се прави най-късно до започване на съдебното следствие пред

първоинстанционния съд. Частният обвинител може да се конституира и като граждански ищец. Конституирането на частния обвинител в съдебното производство става с определение на съда.

7. **Повереник и особен представител** - повереникът е лице, което се упълномощава от частния обвинител, гражданския ищец или гражданския ответник, за да защитава правата им в процеса. При доказана липса на средства за адвокатско възнаграждание и желание да има повереник, ако интересите на правосъдието го изискват, съдът може да назначи служебно повереник. Особен представител пък е адвокат, който се назначава от съда на малолетен или непълнолетен пострадал, когато неговите интереси и тези на родителя, настойника или попечителя са противоречиви, както и на недееспособен или ограничено дееспособен пострадал, когато интересите му противоречат на интересите на неговия настойник или попечител. Съгласно НПК, повереникът и особеният представител не са страни в процеса.

Освен субектите на процеса, в наказателния процес се срещат и следните учасници:

1. **Експерти** - специалисти от съответната област на науката, изкуството или техниката, притежаващи специални знания. Експертното заключение не е задължително за съда, но ако съдът не го приеме е длъжен да се мотивира.

2. **Преводачи** - назначават се, когато някое от лицата не владее български език и се налага превод.

3. **Тълковници** - назначават се, когато обвиняемият или свидетелят е глух или ням.

4. **Специалисти** - технически помощници - необходими са за извършване на технически дейности, за които са нужни специални знания и подготовка при определени следствени действия - напр. може да е необходим технически помощник при оглед, за изготвяне на веществени доказателствени средства - напр. фотоснимки, отливки и др.

5. **Свидетели** – това са лица, възприели факти, допринасящи за разкриване на обективната истина по делото. Съпругът, възходящите, низходящите, братята и сестрите на подсъдимия и лицето, с което той се намира във фактическо съжителство, могат да откажат да свидетелстват. Свидетелят не е длъжен да дава показания по въпроси, отговорите на които биха уличили в престъпление него или някое от посочените вече по-горе лица, както и не може да бъде разпитван относно обстоятелствата, които са му били поверени като защитник или повереник. Свидетелите са длъжни да дадат правдиви показания, като за съзнателно потвърждаване на неистина или затаяване на истина носят наказателна отговорност за лъжесвидетелстване.

Не могат да бъдат свидетели лицата, участвали в същото наказателно производство в друго процесуално качество, с

изключение на: обвиняем, спрямо когото същото това производство е прекратено или завършило с влязла в сила присъда; пострадалият, частният обвинител, гражданският ищец и гражданският ответник; поемните лица, както и служители на МВР или военна полиция, присъствали при извършване на оглед, претърсване, изземване, следствен експеримент и разпознаване на лица и предмети. Лицата, които са извършвали действия по разследването и съдебни следствени действия, не могат да бъдат свидетели. Не могат да бъдат свидетели и лицата, които поради физически или психически недостатъци, не са способни да възприемат правилно фактите, имащи значение за делото, или да дават достоверни показания за тях

6. Поемни лица - това са лица, нямащи друго процесуално качество и незаинтересовани от изхода на делото, които присъстват при определени следствени действия в досъдебното производство.

ПРЕДМЕТ И ТЕЖЕСТ НА ДОКАЗВАНЕ В СЪДЕБНОТО ПРОИЗВОДСТВО

Понятие за предмет на доказване – това е съвкупността от обстоятелства, които следва да бъдат установени и събрани, за да бъде установена обективната истина и съответно правилно решено делото. В чл.102 НПК са очертани обстоятелствата, подлежащи на доказване в наказателното производство, формиращи т.нар. предмет на доказване. Съгласно посочената разпоредба в наказателното производство подлежат на доказване:

1. Извършеното престъпление и участието на обвиняемия в него;

2. Характерът и размерът на вредите, причинени с деянието;

3. Другите обстоятелства, които имат значение за отговорността на обвиняемия, включително и относно семейното и имущественото му положение.

Тази класификация на обстоятелствата, подлежащи на доказване е от важно значение при решаване на въпросите кои от тях са доказани и кои не, като съдът е длъжен да следва именно тази поредност - например не би могло първо да се решава въпросът за вредите от деянието, ако не се отговори на първостепенния въпрос - има ли извършено деяние и съставлява ли то престъпление.

Безспорно, първото обстоятелство, което следва да се установи е, има ли извършено престъпление - т.е. дали деянието покрива признаците на дадено престъпление. След това следва да се установи участвал ли е подсъдимият в извършеното престъпление - т.е. дали подсъдимият е автор на конкретното престъпление, дали може да бъде субект на престъплението /тук се включват обстоятелства относно вменяемостта на дееца; особеното качество на дееца при редица престъпления – напр.

”длъжностно лице”/; налице ли са обстоятелства, водещи до отпадане на отговорността – напр. неизбежна отбрана. Следва да се установи също дали подсъдимият е действал виновно – умишлено или непредпазливо, а при резултатните престъпления и да се установи дали настъпилият негативен резултат /смърт например/ е причинна в резултат на деянието на подсъдимия.

След това се пристъпва към изясняване на обсотятелствата от втората група - характерът и размерът на вредите, причинени с деянието, които обстоятелства са от значение основно за гражданската отговорност. За преценка на другите обстоятелства, имащи значение за отговорността на подсъдимия, включително и относно семейното и имущественото му положение, се оценява личността на обвиняемия, обществената опасност на конкретното извършеното деяние и дееца, подбудите за извършване на престъплението и другите смекчаващи и отегчаващи отговорността обстоятелства. Тези обстоятелства са от съществено значение за индивидуализацията на наказанието.

Обстоятелствата, включени в предмета на доказване се установяват чрез доказателствата. Доказателствата представляват фактически данни, които са свързани с обстоятелствата по делото, допринасят за тяхното изясняване и са установени по реда, предвиден в НПК. Доказателствата се възпроизвеждат в наказателното производство чрез доказателствени средства – последните са процесуално-технически способи за установяване на релевантните за делото факти. За разлика от доказателствата, доказателствените средства са изчерпателно изброени в закона – гласни доказателствени средства (обяснения на обвиняемия и показания на свидетели); писмени доказателствени средства (протоколи за действия по разследването, съдебни следствени и други процесуални действия, протоколи за изготвяне на веществени доказателствени средства и други документи); веществени доказателствени средства (изготвят се, когато веществените доказателства не могат да се отделят от мястото, където са намерени и в други предвидени в НПК случаи и представляват фотоснимки, диапозитиви, кинозаписи, видеозаписи, звукозаписи, записи върху носител на компютърни информационни данни, планове, схеми, отливки или отпечатъци). Доказателствените средства трябва да бъдат събрани или изготвени при условията и по реда, предвиден в НПК, иначе не могат да се ползват в наказателното производство. Доказването в наказателния процес се извършва чрез способите, изчерпателно изброени в НПК – разпит, експертиза, оглед, претърсване, изземване, следствен експеримент, разпознаване на лица и предмети и специални разузнавателни средства.

Тежестта да се докаже обвинението по дела от общ характер лежи върху прокурора и разследващите органи. Тежестта на доказване в никой момент на процеса не се прехвърля върху друг субект - т.е. до приключване на наказателния процес с

влязъл в сила акт, тежестта на доказване лежи върху прокурора, като подсъдимият не е длъжен да доказва, че е невинен и не може да се правят изводи във вреда на подсъдимия, поради това, че не е дал или отказва да даде обяснения или не е доказал възраженията си. Подсъдимият има право, но не и задължение, да обори обвинението, като дори той да направи самопризнание, присъдата и обвинението не могат да се основават само на самопризнанието му, а трябва да се подкрепя и от доказателствата по делото, тъй като до приключването на наказателния процес с влязла в сила присъда важи презумпцията за невиновност – подсъдимият се смята за невинен до установяване на противното с влязла в сила присъда.

Обстоятелството, че върху прокурора лежи тежестта на доказване не означава, че съдът може пасивно да наблюдава процеса и накрая да констатира дали прокурорът се е справил със задачата си да докаже обвинението. Съдът, по силата на функцията му по ръководство на процеса и решаване на делото, е длъжен да събере всички необходими и относими доказателства за разкриване на обективната истина, независимо от исканията на страните, и едва след събиране на всички необходими доказателства да произнесе съдебния си акт. Когато обвинението е доказано по несъмнен начин, съдът признава подсъдимия за виновен. Когато, обаче, не се установи, че деянието е извършено, че е извършено от подсъдимия или че е извършено виновно, както и когато деянието не съставлява престъпление, съдът признава подсъдимия за невинен.

СПОСОБИ НА ДОКАЗВАНЕ

Доказването на извършено престъпление и участието на обвиняем, респективно подсъдим в него се осъществява по установен в НПК и доказателствените средства /гласни, веществени и писмени, чрез които се възпроизвеждат и доказателства и доказателствени средства/, част от делото, са необходими действия на съответните органи, извършени служебно или по инициатива на заинтересованите лица. Откриването, възприемането, закрепването и запазването на фактически данни е възможно само в определени етапи от процеса: в досъдебното производство – в стадия на разследване, а в съдебното производство – в етапа на съдебно следствие; като при извършването на тази дейност следва да се спазват правила. Отклонението от тях води до невъзможност да се считат за доказателства фактическите данни, които не са установени по реда в НПК, и до недопустимост на доказателствени средства, които не са събрани или изготвени при условията и по реда, предвиден в НПК.

Способите за събиране и проверка на доказателствен материал са изчерпателно изброени в чл.136, ал.1 НПК: разпит, експертиза, оглед, претърсване, изземване, следствен експеримент, разпознаване на лица и предмети и специални разузнавателни средства. Тези способи се прилагат както в досъдебното, така и в съдебното производство, но с оглед спецификата и целите на тези две фази на единния наказателен процес, в регламентацията в отделните фази на процеса съществуват някои особености.

Разпитът е класическо следствено действие за проверка и оценка на доказателствен материал. Чрез него се събират гласни доказателствени средства: обяснения на обвиняем и свидетелски показания. Общо правило е, че разпитът се извършва устно и непосредствено - т.е. извършва се лично от органа, който провежда действието, като е недопустимо ползването на непозволени средства при осъществяването му - напр. заплахи, обещания за ползи и др.

При разпит на свидетел, първото действие е установяване на самоличността на разпитвания, след което разпитваното лице се запитва в какви отношения се намира с обвиняемия/подсъдимия и с другите участници в производството. Това е свързано с уредената в закона възможност, която следва да се разясни от разпитващия, че възходящите, низходящите, братята, сестрите, съпругът или лицето, с които подсъдимият се намира във фактическо съжителство, могат да откажат да свидетелстват. Заявят ли воля да свидетелстват, тези лица стават участници в производството в качеството на свидетели и върху тях тежат задължения да изложат всичко, което знаят по делото, и да отговорят на поставените въпроси. Свидетелят носи наказателна отговорност за неверността на своите показания, ако съзнателно потвърди неистина или затаи истина, поради което и разпитващият трябва да го предупреди, че лъжесвидетелстването се наказва от закона. В същото време, на свидетеля следва да се посочи, че не е длъжен да дава показания по въпроси, отговорите на които биха уличили в извършване на престъпление него, неговите възходящи, низходящи, братя, сестри или съпруг, или лице, с което той се намира във фактическо съжителство. С това се цели да се избегне възможността под страх от наказателна отговорност едно лице да обвинява себе си и своите близки. Свидетел не може да бъде разпитван относно обстоятелствата, които са му били поверени в качеството му на защитник или повереник. След обещание, че добросъвестно и точно ще изложи всичко, което знае по делото, свидетелят, под формата на свободен разказ, възпроизвежда известните му факти и обстоятелства. При изложението на свидетеля, за изясняване на отделни обстоятелства, за отстраняване на непълноти, неясноти или противоречия, могат да му се поставят въпроси, които трябва да са точни и ясни, да не са подвеждащи, насочващи и съдържащи в себе си отговор.

Разпит на малолетно лице се извършва задължително в присъствие на педагог или психолог. Непълнолетен свидетел се разпитва в присъствието на такива специалисти само при преценка за необходимост от съответния орган. И в двата случая, родителите или настойникът могат да присъстват, ако е необходимо. Всички присъстващи лица могат да задават въпроси с разрешение на органа, който извършва и ръководи действието. Към малолетния свидетел не се отправя предупреждение за отговорност, а му се разяснява, че трябва да дава правдиви показания – това е така, тъй като малолетният не е наказателноотговорен.

Разпит на свидетел с тайна самоличност се извършва като се вземат всички възможни мерки за запазване в тайна на неговата самоличност, включително и в случаите на извършване на действието чрез телефонна или чрез видеоконференция – когато следва да се промени гласът, а респективно и образът на свидетеля. В протокола за разпит се вписва идентификационен номер, а не лични данни. Разпит на служител под прикритие пък, е допустим само при липса на опасност за живота или здравето на служителя или близките му, и ако това няма да бъде пречка за осъществяване на функциите му.

Когато обвиняемият/подсъдимият или свидетелят не владеят български език, задължително присъства преводач, а когато са глухи или неми – участва тълковник.

Очната ставка е разновидност на разпита. Тя се предприема след като вече е извършен разпит и при установено съществено противоречие между обясненията на подсъдимите/обвиняемите; между обясненията на обвиняемия/подсъдимия и свидетелските показания или само между свидетелските показания. Не се допуска очна ставка със свидетел, чиято самоличност е запазена в тайна. Процесуалното действие се извършва при участие на две разпитвани лица, които се запитват познават ли се и в какви отношения се намират помежду си. Лицата се разпитват едновременно, поставят им се въпроси, на които следва да се даде отговор, а свободният разказ отсъства. Като изключение от правилото, че въпросите се задават от разпитващия орган, след разрешение на съответния орган, лицата, между които се прави очната ставка, могат да си задават въпроси един на друг. Преследваната цел чрез това действие е, да се провери достоверността или не на едни обяснения или показания и да се разкрият нови доказателства.

Експертизата е специфичен способ за проверка на доказателствата и доказателствените средства. Тя се назначава, когато за изясняване на някои обстоятелства по делото са необходими специални знания из областта на науката, изкуството или техниката. Експертизата е задължителна, когато съществува съмнение относно: причината на смъртта; характера на телесната повреда; вменяемостта на подсъдимия/обвиняемия; способността на подсъдимия/обвиняемия, с оглед на неговото

физическо и психическо състояние, правилно да възприема фактите, които имат значение за делото, и да дава достоверни обяснения за тях; способността на свидетеля, с оглед на неговото физическо и психическо състояние, правилно да възприема фактите, които имат значение за делото, и да дава достоверни показания за тях и др. Когато е необходимо да се установи дали подсъдим или свидетел са оставили следи на местопрестъплението или на веществени доказателства, органът, който назначава експертизата, може да изисква от тях образци за сравнително изследване. Обвиняемият/подсъдимият и свидетелят са длъжни да предоставят изискваните образци за сравнително изследване, а при отказ те се изземват принудително с разрешение на съответния първоинстанционен съд. Когато образците за сравнително изследване са свързани с вземане на кръвна проба или с други подобни интервенции с проникване в човешкото тяло, вземането на образците се извършва от лице с медицинска правоспособност под наблюдението на лекар по правилата на медицинската практика, без да се застрашава здравето на лицето. В НПК е уредено кои лица могат да са експерти, правата и задълженията им.

Експертно заключение се съставя писмено и в него се дава отговор на поставените въпроси, посочват се материалите, които са били използвани; изследванията, които са извършени и използваните научни и технически средства; резултатите, които са получени, и изводите от експертизата. Ако при извършването на експертизата се открият нови материали, които имат значение по делото, но по които не е била поставена задача, вещото лице е длъжно да ги посочи в заключението си. Когато експертното заключението не е достатъчно пълно и ясно се назначава допълнителна експертиза, а когато не е обосновано и възниква съмнение за неговата правилност – повторна експертиза. Експертното заключение не е задължително за съда и за органите на досъдебното производство, но когато не е съгласен със заключението на вещото лице, съответният орган е длъжен да се мотивира защо не го възприема.

В хода на разследването основна задача е да се открият конкретни обекти, следи върху хора и предмети; да се проверят, съпоставят и уточнят определени данни, свързани с предмета на доказване и др.За целта се извършваг оглед, претърсване, изземване, следствен експеримент и разпознаване на лица и предмети. Тези действия се осъществяват при участието на граждани, в качеството на поемни лица. Преследваната с това цел е да се създаде гаранция, че извършените действия правилно са удостоверени в протокола. Отделно от това, съществува възможност поемните лица да бъдат разпитвани като свидетели за действията по разследване, на които са присъствали. Ето защо, при избора им, органът на досъдебното производство /тъй като само в досъдебното производство съществува фигурата на поемното лице/, извършващ

съответното действие, следва да установи, че те нямат друго процесуално качество и не са заинтересовани от изхода на делото. Поемните лица имат права, с които разследващият следва да ги запознае, а именно: могат да правят бележки и възражения по допуснатите непълноти и закононарушения при действията; да искат поправки, изменения и допълнения на протокола; да подписват протокола при особено мнение, като писмено изложат съображенията си. В съдебното следствие извършването на действия по събиране и проверка на доказателствата и доказателствените средства става непосредствено от съда с участието на страните, което изключва необходимостта от участие на поемни лица. В случаите, когато в досъдебното производство се извършва обиск, претърсване, изземване и освидетелстване, препис от протокола се връчва на лицето, спрямо което са извършени съответните действия.

Огледът е действие, което се изразява в изследване на местности, помещения, предмети и лица, с цел да се разкрият, непосредствено да се изследват и запазят по реда, установен в НПК, следи от престъплението и други данни, необходими за изясняване на обстоятелствата по делото. До извършването му се вземат мерки да не бъдат заличени следите от престъплението. Освен поемни лица, когато е необходимо може да присъства вещо лице или специалист - технически помощник. При извършване на огледа се изследва всичко, както е заварено, а след това се правят и необходимите размествания. Огледът се извършва през деня, освен когато случаят не търпи отлагане. Най-чести са огледите на местопроизшествие, на обекти или вещи.

Освидетелстването представлява оглед на живо лице. Освидетелставнето се прави с цел да се открият следи и други обстоятелства от значение за делото. Действия, които унижават достойнство или са опасни за здравето на освидетелствания, не се допускат. Ако лицето следва да бъде съблечено, поемните лица трябва да бъдат от същия пол, а ако длъжностното лице, което трябва да извърши освидетелстването, е от друг пол, действието се осъществява от лекар. Оглед на лице в досъдебното производство се извършва с писменото му съгласие, а без такова съгласие - с разрешение на съдия от съответния първоинстанционен съд или от първоинстанционния съд, в района на който се извършва действието, производството за издаването на което се инициира по искане на прокурора. В неотложни случаи, ако това е единствената възможност за събиране и запазване на доказателствата, органите на досъдебното производство могат да извършат оглед без предварително разрешение, като протоколът се представя от прокурора за одобрение от съда незабавно, но не по-късно от 24 часа от извършване на действието.

По искане на съда или на органите на досъдебното производство, всички учреждения, юридически лица, длъжностни лица и граждани са длъжни да запазят и предадат намиращите се у тях предмети, книжа, компютърни информационни данни, включително за трафика, които могат да имат значение за делото. При неизпълнение на това задължение или с оглед тактиката на разследване, се извършва претърсване и изземване, ако съответно има достатъчно основание да се предполага, че в помещение или лице се намират предмети, книжа, компютърни информационни системи, които имат значение за делото. Претърсване и изземване са два самостоятелни способа за събиране и проверка на доказателствата и доказателствените средства. В досъдебното производство за тези действия се изисква разрешение на съдия от съответния първоинстанционен съд, а в случаи на неотложност - извършеното вече такова действие подлежи на одобряване от съответния първоинстанционен съд, като за целта прокурора внася искане в срок до 24 часа от извършването на процесуално-следственото действие. Претърсване може да се извърши и с цел да се издири лице или труп. В съдебното производство тези действия се осъществяват по решение на съда, който разглежда делото.

Обискът се извършва при задържане на лице, или когато са налице достатъчно основания, за да се счита, че лицата, които присъстват на претърсването и изземването са укрили предмети или книжа от значение за делото. Върху тези действия е предвиден последващ съдебен контрол, като протоколът за извършеното действие се представя за одобряване незабавно, но не по-късно от 24 часа.

Задържане и изземване на кореспонденция се допуска, само когато се налага за разкриване на тежки престъпления, т.е. предвиденото по закон наказание е над пет години лишаване от свобода. Изисква се предварително разрешение за извършване на действието или последващо действието одобрение от съда.

Следствения експеримент е способ за проверка на доказателствени материали. Целта е да се проверят, уточнят данните, получени от обясненията на обвиняем, на свидетелските показания, както и резултатите от другите следствени действия. По време на следствения експеримент се забраняват действия, които застрашават живота и накърняват човешкото достойнство. При извършването му е необходимо да се създадат условия, които максимално да се доближават до тези, при които е станало проверяваното събитие.

Разпознаване се прави, когато по делото е необходимо да се потвърди идентичността на лица и предмети. Органите на досъдебното производство, а в съдебното производство - съдът, който разглежда делото, предлагат на обвиняемия/подсъдимия или свидетеля да разпознае лица или предмети. Непосредствено преди да се извърши разпознаването, разпознаващият се

разпитва дали познава лицето или предмета, който предстои да разпознае; запитва се за особеностите, по които може да го разпознае, за обстоятелствата, при които го е наблюдавал, както и за състоянието, в което се е намиряло това лице или този предмет при възприемането им от разпознаващия. При разпознаване на лице, то се представя заедно с три или повече лица, сходни с него по външност, като се вземат мерки да не се осъществи предварително пряк контакт с разпознаващия. Действието може да се проведе и без непосредствена среща между разпознаващо и разпознавано лице. Свидетел с тайна самоличност може да участва в разпознаване само като разпознаващо лице. Предметите се представят за разпознаване заедно с три или повече еднородни предмети. Едновременно разпознаване от няколко лица е недопустимо.

Специални разузнавателни средства – за събиране на информация се ползват технически средства - електронни и механични съоръжения и вещества, които служат за документиране на дейността на контролираните лица и обекти, както и оперативни способи - наблюдение, подслушване, проследяване, проникване, белязване и проверка на кореспонденция и компютърна информация, контролирана доставка, доверителна сделка и разследване чрез служител под прикритие. Специалните разузнавателни средства се използват, когато това се налага при разследването на тежки умишлени престъпления, изброени изчерпателно в НПК и при условие, че съответните обстоятелства не могат да бъдат установени по друг начин или установяването им е свързано с изключителни трудности. За използване на специални разузнавателни средства се изисква предварително разрешение от председателя на окръжния съд или от изрично оправомощен от него заместник-председател, като по изключение в неотложни случаи, и когато това е единствената възможност да се осъществи разследване, може да се използва служител под прикритие по разпореждане на наблюдаващия прокурор, като в срок от 24 часа следва да се поиска разрешение от съответния съд. Обвинението и присъдата не могат да се основават само на данните от специалните разузнавателни средства.

СЪДЕБНО ПРОИЗВОДСТВО

Правораздаването по наказателни дела се извършва само от съдилища. Досъдебното производство има подготвителен характер, а централно място в наказателния процес заема съдебното производство. Именно в последното, при участието на съдебни заседатели /в предвидените от закона случаи/ и в присъствието на всички страни в процеса, в пълнота могат да се разгърнат и намерят проявление основни принципи на наказателния процес като разкриване на обективната истина при

условията на устна и непосредствена проверка на доказателствените материали, при равенство на процесуалните права на страните пред закона и състезателност. Образуването на съдебното производство по наказателно дело от общ характер се осъществява въз основа на внесен от прокурора обвинителен акт.

Наказателното дело в първата инстанция преминава през два стадия: подготвителни действия за разглеждане на делото в съдебно заседание и самото съдебно заседание. Подготвителните действия за разглеждане на делото в съдебно заседание се извършват от съдия-докладчик, определен от председателя на съда. Преценките и изводите в този етап се правят въз основа на внесения обвинителен акт и материалите по досъдебното производство – проверява се подсъдно ли е делото на съда; има ли основание за прекратяване или спиране на наказателното производство; допуснато ли е на досъдебното производство отстранимо съществено нарушение на процесуални правила, довело до ограничаване на процесуалните права на обвиняемия или на неговия защитник, на пострадалия или на неговите наследници; налице ли са основания за разглеждане на делото при приложението на някои особени правила на „Бързо производство”, „Незабавно производство”, „Съкратено съдебно следствие”, „Освобождаване от наказателна отговорност с налагане на административно наказание” или „Решаване на делото със споразумение”. След оценка на всички необходими предпоставки, съдията-докладчик насрочва съдебно заседание в срок от два месеца И разпорежда препис от обвинителния акт да се връчи на подсъдимия, тъй като именно чрез обвинителния акт прокурорът е формулирал окончателното обвинение, срещу което подсъдимият ще се защитава в съдебното производство.

Основен принцип, важим при разглеждане на едно е дело е, че от даване ход на съдебното следствие, съставът на съда трябва да е винаги един и същ – т.е. съставът е неизменен. Под състав се разбират субектите, които трябва да разгледат делото - един съдия, когато за престъплението се предвижда наказание до пет години лишаване от свобода или друго по-леко; един съдия и двама съдебни заседатели, когато за престъплението се предвижда наказание повече от пет години лишаване от свобода; двама съдии и трима съдебни заседатели при предвидено наказание не по-малко от петнадесет години лишаване от свобода или по-тежко; или изцяло от съдии – при разглеждане делата във въззивната и касационна инстанция. При невъзможност някой да продължи участието си, той се сменя и съдебното заседание започва отначало, независимо докъде се е развил процесът. По тази причина, по дела с голяма фактическа и правна сложност, чието разглеждане се очаква да продължи по-дълъг период, могат да се привлекат „запасен съдия” или „запасен съдебен заседател”. Тези лица трябва да присъстват при разглеждането на делото от началото на съдебното

заседание и могат да задават въпроси при разпитите и да взимат участие при провеждащите се процесуално-следствени действия, но нямат правото да вземат участие в съвещанията и в решаването на въпросите по делото - едва когато някой член от състава на съда не може да продължи участието си в делото, запасният го замества и придобива възможност да упражнява всички предвидени правомощия при разглеждане на делото.

В съдебно заседание, след като констатира, че всички членове от състава на съда са налице, председателят на състава открива съдебното заседание. Следва да се подчертае, че от тук насетне, ако съставът на съда включва участието на съдебни заседатели, то именно този колегиален субект на процеса решава всички въпроси, които се поставят в хода му, като самото ръководство на съдебното заседание е възложено на председателя на състава. За да се установи дали да се даде ход на делото, следва да се проверят лицата, които се явяват, а за тези, които отсъстват – причините за това. Съдебното заседание се отлага винаги, когато не се яви: прокурорът и подсъдимият, ако явяването на последния е задължително. Неявяването на защитника е основание за отлагане на делото, когато не е възможно да се замени с друг, без да се накърни правото на защита на подсъдимия. Ако обаче защитниците са повече от един, неявяването на някой от тях не е основание за отлагане на делото. Ако пострадалият или неговите наследници не са намерени на посочения от тях адрес за призоваване в страната, делото не се отлага. При неявяване без уважителни причини на частен обвинител, граждански ищец, граждански ответник или техните повереници, делото се разглежда в тяхно отсъствие, а когато неявяването е по уважителни причини, заседанието се отлага, освен ако изрично е поискано продължаването му. Неявяването на свидетел или вещо лице не е основание за отлагане на съдебното заседание, ако съдът намери, че и без тях обстоятелствата по делото могат да бъдат изяснени.

В този етап обичайно, съдът се произнася по исканията за конституиране на граждански ищец или частен обвинител. Отказът на съда да конституира граждански ищец не може да се обжалва, тъй като за заинтересованите лица пътя за гражданско-правна защита остава открит. Отказът за конституиране на частен обвинител, обаче, подлежи на обжалване, поради отсъствието на друг процесуален способ за участие на пострадалия в обвинителната дейност за разкриване на обективната истина и за разобличаване на виновния.

При решаване на въпроса за даване ход или не, съдът следва да изслуша становището на страните по този въпрос. За да не се допуснат съдебни грешки се проверява самоличността на всички явили се лица. Председателят на състава извършва проверка връчени ли са съобщенията до пострадалите и препис от обвинителния акт на подсъдимия и то в срок не по-малък от

7 дни преди датата на заседанието – това е в интерес на подсъдимия, за да може да организира защитата си, както и в интерес на правораздаването, за да се осигури постановяването на правилна присъда. След като съдът снеме самоличността на свидетелите, те се отстраняват от залата до разпита им, с изключение на тези лица, които освен, че са свидетели, са конституирани и като частни обвинители, граждански ищци и граждански ответници.

Задължение на председателя на състава е да разясни на страните правото им на отводи срещу членовете на състава – съдията и заседателите, срещу прокурора, съдебния секретар, вещите лица, преводача и тълковника, както и правото им да възразят срещу разпита на някои свидетели - чрез този ред се цели да се гарантира обективен и безпристрастен съд и производство и се препятства вземането на решения от незаконен състав. Безусловно изискване в този етап е да се разяснят правата на всички страни, тъй като неизпълнението на това задължение, ако то е довело до изключване или ограничаване на процесуалните възможности на страните, е основание за отмяна на съдебния акт. След това на страните се предоставя възможност да правят нови искания – например по хода на протичане на съдебното следствие или по доказателствата.

Следващият етап от съдебното производство е съдебното следствие - при него се осъществяват способите за събиране и проверка на доказателствата и доказателствените материали – тези събрани на досъдебното производство и посочените нови от страните и съда. Началото на съдебното следствие при дела от общ характер се свързва с прочитане на обвинителния акт от прокурора и с прочитането от гражданския ищец на предявения граждански иск /ако е предявен такъв/. Председателят на състава запитва подсъдимия разбрал ли е в какво се обвинява и ако е нужно, при твърдения за неяснота и неразбиране на обвинението, на подсъдимия следва да се дадат допълнителни разяснения. Подсъдимият се поканва да даде обяснения по обвинението, като изцяло от него зависи дали ще се възползва от това свое право и ако да - в кой момент ще стори това. Изпълнението на това задължение на съда е задължително, тъй като посредством него, обвиненото в извършване на престъпление лице, устно и непосредствено, упражнява личното си право на защита. При даване на обяснения, ако реши да даде такива, подсъдимият може да направи частични или пълни самопризнания, може да отрече извършването на престъплението или начина на осъществяването му. Задаването на въпроси на подсъдимия се извършва по ред, формулиран в закона: прокурорът, частният обвинител и неговият повереник, гражданският ищец и неговият повереник, гражданският ответник и неговият повереник, другите подсъдими и техните защитници и защитникът на подсъдимия. Председателят и другите членове на

съдебния състав могат да поставят въпроси на подсъдимия след изчерпване на въпросите от изброените страни. При няколко подсъдими, всеки един от тях дава обяснения и се разпитва в присъствието на останалите подсъдими лица. Разпит на подсъдимия в отсъствие на другите подсъдими се допуска само тогава, когато това се налага за разкриване на обективната истина, като за целта останалите подсъдимите се извеждат от залата, а след завръщането им в съдебната зала, председателят на съдебния състав ги запознава с обясненията, дадени в тяхно отсъствие, чрез прочитане на съдебния протокол.

След разпита на подсъдимите се пристъпва към разпит на свидетелите. Първо се разпитват свидетелите, посочени от обвинението /прокурора/, а след това другите, посочени от сраните. На свидетелите се задават въпроси по реда, установен за подсъдимия, като съществува правило, че страната, която е посочила свидетеля, задава въпросите си преди другите страни. След като приключи разпитът на свидетелите, те трябва да останат в залата, за да се осигури възможност, при възникване на нови обстоятелства и неясноти, да им се поставят допълнителни въпроси. При съгласие на страните, напускането на залата от свидетел е възможно и преди приключване на съдебното следствие.

Малолетните свидетели, ако са били разпитани в наказателното производство, се разпитват само ако новият разпит е от изключително значение за разкриване на истината или дадените вече показания не могат да се прочетат. Прочит на показанията на свидетел, дадени по същото наказателно производство е възможно при строго специфицирани обстоятелства, зависими от причините, поради които се налага този прочит и от субектите и страните, пред които са били дадени.

В хода на съдебното следствие председателят на състава прочита депозираните експертизи, след което вещите лица се разпитват по реда, предвиден за разпит на подсъдимия. Ако страните са съгласни, разпит може да не се проведе.

Всички протоколи за извършени в досъдебното производство действия се прочитат съгласно чл.283 НПК – протоколите за оглед, претърсване и изземване оглед, следствен експеримент, разпознаване на лица и предмети, специални разузнавателни средства, както и документи, приложени към делото, които са от съществено значение за изясняване на обстоятелствата по него.

След това се пристъпва към предявяване на страните на вещественитe доказателства, а ако е нужно, същите могат да се предяват и на вещите лица и свидетелите, което може да стане както преди приключване на съдебното следствие, така и по време на разпитите на подсъдимия, свидетелите и вещите лица.

По правило съдът може да прилага всички способи за събиране и проверка на доказателствата - оглед, претърсване и

изземване, следствен експеримент, разпознаване на лица и предмети, специални разузнавателни, като действията се извършват от съда, под ръководството на председателя на състава, без поемни лица, а при необходимост могат да присъстват или участват и вещи лица, технически специалисти и т.н. При необходимост може да се назначи и допълнителна, повторна или изцяло нова експертиза.

В хода на съдебното следствие страните не са ограничени със срок да предявяват искания за събиране и проверка на доказателства. Особено важно в тази насока е правото на подсъдимия да представя доказателства. По всяко направено искане, съдът дължи произнасяне, без да е задължен да уважава всички доказателствени претенции, а само тези, които осигуряват разкриването на обективната истина. По почин на съда също може да се инициира събиране и проверка на доказателства и то както на обвинителни, така и на защитни спрямо подсъдимия. При определени предпоставки, но единствено по инициатива на прокурора, може да се измени обвинението.

Преди приключване на съдебното следствие, председателят на съдебния състав запитва страните имат ли искания за извършване на нови съдебни следствени действия, необходими за обективното, всестранно и пълно изясняване на обстоятелствата по делото и ако такива липсват, съдебното следствие се обявява за приключило.

След приключване на съдебното следствие се пристъпва към съдебните прения, където всяка от страните, чрез реч, дава своя анализ и оценка на доказателствата, прави изводи по релевантните обстоятелства, свързани с предмета на обвинение и излага доводи, които да аргументират тезите. Страните могат да се позовават само на доказателства, които са били събрани и проверени в проведеното съдебно следствие. Прокурорът, въз основа на доказателствата и при вътрешна убеденост, може да заяви, че не поддържа обвинението, че не са налице достатъчно доказателства за постановяване на осъдителна присъда или пък, че производството следва се прекрати. Тези изявления, обаче, не обвързват съда със задължение да се произнесе съобразно заявеното от прокурора, тъй като решението на съда винаги следва да е взето по вътрешно убеждение и въз основа на събраните по делото доказателства, оценени лично от съдебния състав. Съдебните прения се осъществяват в последователност, предвидена в закона, като страните не могат да се ограничат по време.

Подсъдимият има право на последна дума, в която е възможност да изрази своето окончателно отношение към обвинението и да каже всичко, което намери за нужно. При последната дума, подсъдимият не може да бъде подлаган на разпит, нито ограничаван по време, освен при явно отклонение от предмета на делото.

След изслушване на съдебните прения и последната дума на подсъдимия, се пристъпва към постановяване на присъдата, като състава на съда се оттегля на съвещание, чиято тайна трябва да се спазва както от съдиите, така и от съдебните заседатели. Преди приключването му и произнасянето на окончателното решение на съда, членовете от състава не могат да участват в разглеждането на други дела. Обсъжданията на съда следва да се базират само върху доказателствата, които са установени по делото и то при спазване на процесуалните правила. Въпросите, на които е нужно да се отговори, са: има ли извършено деяние, извършено ли е то от подсъдимия и извършено ли е виновно; съставлява ли деянието престъпление и каква еправната му квалификация; подлежи ли подсъдимият на наказание, какво наказание да се определи, ако са налице повече от едно престъпление, какво общо наказание да му се наложи; в определени случаи следва да се прецени дали са налице основания за освобождаване от наказателна отговорност и налагане на административно наказание; да се уважи ли гражданският иск и ред други въпроси, изброени изчерпателно в чл.301 НПК. Ако няколко лица са участвали в извършването на едно или няколко престъпления, съдът обсъжда и решава въпросите за всяко лице и за всяко престъпление поотделно, отново като изхожда от събраните доказателства конкретно за всеки. При отсъствие на доказателствена обезпеченост е недопустимо да се постановява осъдителен акт. Недопустимо е да се правят иводи във вреда на подсъдимия въз основа на това, че той не е успял да докаже възраженията си - това е така, тъй като както бе разяснено вече, тежестта на доказване на обвинението лежи върху прокурора. Ако при тайното обсъждане съдът намери, че обстоятелствата по делото не са достатъчно изяснени, той може да възобнови съдебното следствие, защото трябва да се преодолее всяко съмнение. Само когато при съвещанието се стигне до извод, че обвинението е доказано по категоричен и несъмнен начин, без изводите да почиват на предположения, съдът признава подсъдимия за виновен /чл.303 НПК/. В случаите, обаче, когато по делото са били изчерпани всички процесуални средства за доказване на обвинението и не се установи, че деянието е извършено от подсъдимия, или че е извършено от него виновно, както и когато деянието не съставлява престъпление, съдът признава подсъдимия за невинен и го оправдава /чл.304 НПК/.

Съдът се произнася по гражданския иск не само когато подсъдимият бъде признат за виновен, но и когато го признае за невинен и го оправдае. Чрез ангажиране на гражданската отговорност на подсъдимия и осъждането му да заплати обезщетение за причинените с деянието вредни последици, се способства за отстраняване на негативните последствия от неправомерното поведение.

При постановяване на присъдата съдебните заседатели се изказват и гласуват преди съдиите, а председателят на състава се изказва и гласува последен. Всеки член от състава има равен глас, като за вземане на решение е нужно обикновено мнозинство. Всеки член от състава има право да заяви особено мнение, което трябва да мотивира /чл.33 НПК/.

Въведени са изисквания за съдържание на присъдата: тя е единство от диспозитив и мотиви, като в последните се посочва какви обстоятелства са установени, въз основа на какви доказателствени материали и какви са правните съображения за взетото решение. По правило съдебните заседатели подписват единствено диспозитива на присъдата, но когато е налице особено мнение на някой от състава, то всички трябва да подпишат и мотивите. Присъдата се обявява от председателя на съдебния състав незабавно и публично – т.е. в присъствието на страните.

След присъдата, съдът вземе решение и по мярката за неотклонение, която е процесуален способ, прилаган с цел да се попречи на подсъдимия да се укрие, да извърши престъпление или да осуети привеждането в изпълнение на влязлата в сила присъда. Следва да се подчертае, че произнасянето по мерките за процесуална принуда може да се осъществява по всяко време в съдебното производство, а не само при постановяване на присъдата. Разглеждането на тези въпроси става в открито заседание, като участието на прокурора, подсъдимия и защитника му е задължително. При това произнасяне съдът преценява релевантните обстоятелства като здравословно състояние, семейно положение, професия, възраст и всички други данни за личността на подсъдимия. Когато производството по мярката се развива в етап, предхождащ постановяването на присъдата, наличието на обосновано предположение за извършено престъпление не се обсъжда от съда.

В хода на цялото разглеждане на делото, в съдебно заседание се съставя протокол, в който се отразяват всички извършени действия и взети решения. С постановяването на присъдата приключва основният стадий в наказателното производство – съдебното заседание на първата инстанция, а чрез нея се решава конкретното дело. Във всички случаи постановеният съдебен акт подлежи на обжалване от страните и протест от прокурора, при което разглеждането на делото при определени предпоставки може да продължи във следващата въззивна и касационна съдебна инстанция. Едва след изчерпване на редовните способи за проверка и контрол на присъдата, тя влиза в сила и добива формална и материална законна и изпълнителна сила.

За да се изпълнят целите на наказателното правораздаване, освен принципната публичност на съдебното производство, е нужно и това актовете на съда да са добре мотивирани – това е

единственият начин да се аргументират взетите от съда решения.

Съдебното производство трябва да се осъществява в разумен срок.

ОСОБЕНИ ПРАВИЛА И СЪДЕБНИ ПРОИЗВОДСТВА

В НПК, освен традиционното съдебно производство, са регламентирани правила, с които се цели постигане на същия резултат, но при облекчаване на някои процедури - бързо и незабавно производство, съкратено съдебно следствие, освобождаване от наказателна отговорност с налагане на административно наказание, решаване на делото чрез споразумение, или пък са въведени специални норми за разглеждане на дела спрямо определен кръг субекти - военни, непълнолетни и др.

Незабавното и бързото производство имат твърде тясно приложно поле, обусловено от факта, че се прилагат: когато лицето е заловено при или непосредствено след извършване на престъплението и е посочено от очевидец като извършител на престъплението за незабавното, а за бързото – ако върху тялото или дрехите на лицето има явни следи от престъплението или пък лицето се е явило лично пред съответните органи на Министерството на вътрешните работи, разследващия орган или прокурора с признание за извършеното престъпление или очевидец посочи лицето, извършило престъплението. След провеждане на досъдебната фаза и решение на прокурора за повдигане на обвинение и внасяне на обвинителен акт в съда, съдията-докладчик разполага със същите правомощия като при разглеждането на делото по общия ред – прекратяване, спиране на наказателното производство или на съдебното производство, или насрочване на делото. При незабавното производство делото се разглежда в деня на постъпването му, а връчването на обвинителния акт и явяването на всички лица се осигурява от прокурора. Последното правило се прилага и при бързото производство, но тук делото се насрочва в седемдневен срок от постъпването му, а подсъдимият разполага с право да изложи възражения и направи искания. При разглеждането на делото в първата инстанция, важимо и за двата вида производство, е въведено отклонение от общите правила, изразяващо се в това, че при тях не се допуска граждански иск и не участва частен обвинител. Съдът произнася присъдата заедно с мотивите, като съществува възможност последните да се изготвят до 7 дни.

Провеждането на съкратено съдебно следствие се предхожда от предварително изслушване, което се допуска винаги, когато е депозирано искане на подсъдимия или съдът служебно е преценил възможността от провеждането му. Предварителното изслушване е разположено в рамките на подготвителните

действия за разглеждане на делото в съдебно заседание, при което за насрочването му се призовават единствено прокурорът, подсъдимият, защитникът му /защитата тук е задължителна/, гражданският ищец, частният обвинител и техните повереници, като своевременното уведомяване на пострадалите за възможността да се възползват от предвидените процесуални права следва да се гарантира от съда. В съдебното заседание съдът разяснява правата на подсъдимия и специфичните две форми по чл.371 НПК, по които може да се развие самото съкратено съдебно следствие. Първата форма е тази по чл.371, т.1 НПК, при която подсъдимият и неговият защитник, гражданският ищец, частният обвинител и техните повереници могат да дадат съгласие да не се провежда разпит на всички или на някои свидетели и вещи лица, а при постановяване на присъдата да се ползва съдържанието на съответните протоколи и експертни заключения от досъдебното производство. Само при декларирано съгласие на посочените страни и констатация на съда, че действията по разследването, обект на съвпадащите изявления на страните, са извършени при условията и реда на НПК, съдът одобрява съгласието, което има за последици в хода на съдебното следствие да не се извършва пряк и непосредствен разпит на свидетелите и вещите лица, за които е дадено съгласие, а протоколите им за разпит и експертните заключения от досъдебното производство директно да се прочетат. Доказателственият материал, който е извън обхвата на даденото и одобрено съгласие, се събира и проверява по общите процесуални правила, установени за провеждане на съдебно следствие пред първата инстанция. Този ред облекчава производство, спестява време и усилия на страните и съдът за непосредствена проверка на доказателства, която не се налага.

Още по-голяма процесуална икономия и действително съкращаване на съдебното следствие се постига при втората уредена от закона форма за провеждането му - чл.371, т.2 НПК, която е и по-популярна, поради възможното смекчаване на евентуалното наказание на подсъдимия. Тази хипотеза се прилага, ако подсъдимият признание фактите, изложени в обстоятелствената част на обвинителния акт, като същият се уведомява изрично от съда, че това негово признание, заедно със съответните доказателства от досъдебното производство, ще се ползват при постановяване на присъдата. Така при налично информирано, доброволно и цялостно признание на фактите, изложени в обвинителния акт, и изразено съгласие от подсъдимия да не се събират доказателства за тези факти, съдът следва да установи дали това самопризнание се подкрепя от събраните по делото в досъдебното производство доказателства и при положителна констатация да обяви, че ще ползва самопризнанието и няма да събира доказателства за фактите, изложени в обстоятелствената част на обвинителния акт. При провеждането на съкратено съдебно следствие в тази

му форма, не се извършва разпит на подсъдимия, на свидетелите и вещите лица за фактите, изложени в обстоятелствената част на обвинителния акт. Доказателствата подлежат на цялостен съвкупен анализ, при който, ако съдът намери, че подсъдимият следва бъде признат за виновен, то при определяне на наказанието, съобразява редица правила, фиксирани в чл.58а НК и определеното наказание, ако е Лишаване от свобода, се намалява с една трета. Когато в особената част на НК е предвидена възможност за извършеното престъпление да бъде наложено едно измежду две или повече наказания, когато съдът определи като най-подходящо по вид наказанието доживотен затвор без замяна, то той не го налага, а наказанието доживотен затвор се заменя с лишаване от свобода от двадесет до тридесет години. В случаите, когато едновременно са налице условията за определяне на наказанието чрез намаляването му с една трета и условията на чл.55 НК, съдът прилага само чл.55 НК, ако е по-благоприятен за дееца.

Специфична диференцирана процедура е освобождаването от наказателна отговорност с налагане на административно наказание, но разглеждането на дела от този вид в съдебната фаза, по правило се осъществява от едноличен състав на съда – т.е. без съдебни заседатели. Възможно е обаче, при започнало по общия ред дело по внесен обвинителен акт, да се стигне до прилагането на този институт.

Решаването на делото със споразумение при участието на съдебни заседатели е възможно, когато съдебното производство е започнало по общия ред, но преди приключване на съдебното следствие подсъдимият, неговият защитник и прокурорът постигнат съгласие относно това има ли виновно извършено от подсъдимия деяние, съставлява ли то престъпление, какъв да е размерът на наложеното наказание и др. Сключването на споразумение се допуска само за определени престъпления и то, ако причинените с противоправното деяние имуществени вреди са възстановени или обезпечени. Ако по делото има конституирани граждански ищци или частни обвинители, то тяхното съгласие е изискуемо от закона. Определянето на наказанието на дееца в тези случаи може да се извърши при условията на чл.55 НК дори да не са налице визираните за прилагането на чл.55 НК общи основания. Съдът одобрява споразумението само ако същото не противоречи на закона и морала, като приключването на делото по този ред изключва възможността за последващ инстанционен контрол и проверка на съдебния акт – т.е. определението за одобряване на споразумението е окончателно и не подлежи на обжалване и протестиране.

От особените правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни, следва да се изтъкне, че в състава на съда винаги участват съдебни заседатели, които трябва да бъдат учители или възпитатели. По правило делото се разглежда при закрити врати, като е

възможно да се поканят инспектори от детска педагогическа стая и представители на учебното заведение, в което учи лицето. Призоваването на родителите и попечителите е задължително, тъй като те имат право да участват в събирането и проверката на доказателствата. В производството не се допуска конституиране на частен обвинител, което е част от мерките, процесът да има възпитателен ефект и да се ограничи възможното негативно влияние върху младата психика.

Независимо по кои правила е протекло съдебното производство пред първата инстанция, постановената присъда подлежи на изпълнение само след влизането й в сила, а това означава изчерпване на възможностите за последваща проверка. По една влязла в сила присъда могат да възникнат затруднения или съмнения във връзка с тълкуването й. Затова съдът, който я е постановил - еднолично или като колегиален орган /със съдебни заседатели например/, следва да отговори на искането за тълкуване, за да се отстранят неяснотите. Тук е наложително да се изтъкне, че това не е способ за изменение на акта, а начин да се преодолеят възможните противоречия в установяване волята на съда.

Следва да се разгледа и производството по реабилитация – това производство цели да се заличи осъждането на едно лице и въз основа на това да се отменят за в бъдеще последиците, които законите свързват с осъждането. Производството се осъществява от съда, постановил присъдата като първа инстанция. Молбата се разглежда в открито съдебно заседание с призоваване на молителя и задължителното участие на прокурор, като се събират доказателства относно изтърпяването на наказанието, възстановяването на причинените с престъплението имуществени вреди, липсата на други извършени престъпления в 3-годишен срок от изтичане на наложеното наказание и добро поведение на осъдения. Допускането на съдебна реабилитация е възможно само при наличие на всички предпоставки.

Принципно, въпросите за изпълнение на наказанията са от компетентността на прокуратурата /привеждането в изпълнение, прекъсването на изпълнението/, но съществуват някои особени производства, в които решенията се вземат от съда - еднолично /предсрочно освобождаване/ или като колегиален орган /отмяна на зачитането на работните дни; замяна на доживотен затвор с лишаване от свобода; замяна на пробация с лишаване от свобода/. Отмяната на зачитането на работните дни; замяната на режима за изтърпяване на наказанието с по-тежък, както и замяната на наказанието доживотен затвор с наказание лишаване от свобода се извършват винаги от окръжния съд по местоизпълнение на наказанието – в първите две хипотези в състав от съдия и двама съдебни заседатели, а в третата - от двама съдии и трима съдебни заседатели. И в трите случая разглеждането на делото се осъществява в публични съдебни

заседания, а постановените съдебни актове подлежат на последващ съдебен контрол.

Често срещано производство е замяната на наказанието пробация с наказание лишаване от свобода. При наказанието пробация, осъденият не е изолиран в специализирани заведения за лишаване от свобода, при което фактическото изпълнение зависи от личното му поведение и волята му. Именно поради това обстоятелство не са редки случаите, когато пробационните мерки не се изпълняват и това не се дължи на уважителни причини. За да се санкционира подобно поведение е предвидено наложеното наказание пробация да се замени с лишаване от свобода. Производството се инициира от окръжния прокурор или от председателя на пробационния съвет, като компетентен да разгледа предложението е окръжният съд по местоизпълнение на наказанието в състав от един съдия и двама съдебни заседатели в публично съдебно заседание, при задължително участие на прокурор, председателя на пробационния съвет и осъдения. Всяка от страните излага твърдените от нея обстоятелства, представя или иска да се съберат доказателства. Ако при съвещанието съдът стигне до извод за основателност на предложението, той може да замени изцяло или отчасти пробацията с лишаване от свобода, като два дни пробация се заменят с един ден лишаване от свобода. Този ред се прилага и при налагане на друга пробационна мярка, както и при замяната на една пробационна мярка с друга. Крайният акт на съда подлежи на проверка от горната инстанция.

В заключение следва да се посочи, че във всички случаи, когато в правораздаването участват и съдебни заседатели, осъществяването на задълженията им трябва да става безпристрастно, а решенията следва да се основават единствено на закона и на събраните по делото доказателства.